

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΑΛΜΕΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΣΧΑΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ
ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

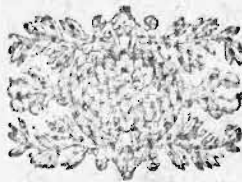
Μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ

N. M. ΚΟΝΤΟΓΟΥΡΗ

Καὶ ἐκδοθεῖσα συνδρομῇ τῶν Φιλευσεβῶν

Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν.

ΕΞΕΛΟΘΗ ΚΑΤ' ΕΓΚΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΤΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Η ΑΘΗΝΑ

1843

Τοσαύτη εἶναι ἡ ἰσχὺς τῆς ἀληθείας, ὥστε ἀναγκάζει πολλάκις καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπεναντίους νὰ τὴν ὁμολογῶσιν. Ἄπαντες γνωρίζομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων τῶν διαχωριζόντων τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν εἶναι καὶ ἡ τῶν ἀζύμων χοῆσις καινοτομία, τὴν ὁποίαν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία εἰσήξεν μετὰ τὴν ἀποχώρισίν της ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς. Δὲν ἔλειψαν καὶ δὲν λείπουσι καὶ μέχρι τοῦδε οἱ ἐναντίοι, νὰ λέγωσιν ἀπατῶντες τοὺς ἀπλουστέρους τῶν Ὀρθοδόξων, ὅτι, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία πράττει καλῶς μεταχειριζομένη τὰ ἄζυμα, διατηροῦσα οὕτω τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας συνήθειαν. Διὰ ν' ἀποδείξωμεν πόσον οἱ τοιοῦτοι ψεύδονται, καὶ ὅτι τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα εἶναι καθαρὰ δόλος καὶ ἀπάτη, τὰ ὁποῖα ἀσυστόλως καὶ ἀνερυθριάστως μηχανορραφοῦσι κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις διετήρησεν ἀνέκαθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἰσέτι διατηρεῖ μέχρι κεραίας τὰ ὅσα παρὰ τῶν Ἱερῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν θείων πατέρων παρέλαβεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς θεμελιώσεώς της, ἐπεχειρίσθημεν νὰ μεταφράσωμεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ κειμένου τὴν διατριβὴν τοῦ Αὐγ. Καλμέτου ἐπιγραφομένην « Περὶ

τοῦ ἐσχάτου Πάσχα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Εἰς αὐ-
τὴν ὁ Συγγραφεὺς ἀποδεικνύει, μὲ μεγάλην πολυ-
μάθειαν, ὅτι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἔκαμε τὸν μυ-
στικὸν Δεῖπνον μὲ ἔνζυμα καὶ οὐχὶ μὲ ἄζυμα, ὡς
ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία δοξάζει, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέ-
σει αὐτῇ, τὰ μεταχειρίζεται εἰς τὸ μυστήριόν της,
καὶ ὅτι ἀπ' ἐναντίας, ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκ-
κλησία, μεταχειριζομένη ἔνζυμον ἄρτον, εἰς τὴν
Θεῖαν εὐχαριστίαν ὀρθῶς ποιεῖ, καθ' ὅτι καὶ ὁ Ἰη-
σοῦς Χριστὸς εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον μετεχει-
ρίσθη ἔνζυμα καὶ οὐχὶ ἄζυμα. Ἡ μαρτυρία αὕτη
ἄνδρὸς τόσο σοφοῦ, οἷος ὑπῆρξεν ὁ Καλμέτος τεί-
νει τοσοῦτῳ μᾶλλον πρὸς τὸν θρίαμβον τῆς Ἀνα-
τολικῆς Ἐκκλησίας, ὅσω ὁ Συγγραφεὺς εἶναι γνή-
σιον τέκνον τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, καὶ προ-
σέτι κληρικὸς ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ παρὰ τοῖς Δυ-
τικοῖς λεγομένου Ἀγίου Βενεδίκτου.

Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐξέπληξε καὶ ἐτάραξεν οὐκ
ὀλίγον τοὺς Δυτικούς, γνωρίζοντας καλῶς τὴν παι-
δείαν, τὴν πολυμαθειαν, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀξί-
αν καὶ τὴν βαρύτητα τοῦ σοφοῦ ἀνδρός· διὸ καὶ ὁ
Κ: Πλουμοσέν (Plumyosen,) ἐπεχειρίσθη τὴν ἀνασκευ-
ὴν αὐτῆς· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του (ὡς δύνα-
ται τις νὰ βεβαιωθῇ ἀναγινώσκων αὐτὴν) εἶναι
σαθρά, καὶ ἐπομένως ἀνίσχυρα περιστρεφόμενα εἰς
σοφίσματα καὶ εἰς παράπονα κατὰ τοῦ Καλμέτου.
Διότι ἴδου πῶς ἐκφράζεται, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον

ἀντικείμενον· « Ὁ Καλμέτος ἐπιχειρίζεται, λέγει,
» ν' ἀνατρέψῃ τὴν ἀλήθειαν (καὶ διὰ τῶν λέξεων
» αὐτῶν ἐννοεῖ τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων)· αὐτὸς ὁ
» ἀνὴρ, ὁ πρὸς τοῖς ἄλλοις τόσο ἀγγίνους, δὲν
» βλέπει, ὅτι, ἀνατρέπων τὸ θεμέλιον, ἐρ' οὐ ἐπιση-
» ρίζεται ἢ ἀπὸ τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν πα-
» ραδεχθεῖσα χοῆσις τοῦ ἀζύμου ἄρτου, ἐκθέτει ἀ-
» τιμωρητὶ αὐτὴν τὴν χρῆσιν εἰς τὸν μυστηρι-
» σμὸν τῶν σχισματικῶν; » (1)

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ.

D. Calmet entreprend de renverser sette vévité (et
par ces mots, il entend l' usage des azymes)· cet hom-
me d' ailleurs si penetrant, ne voit pas qu' en renver-
sant le fondement sur le quel est appuyé l' usage re-
çu dans l' eglise Latine de se servir de pains azymes,
il expose impunement cet usage même aux insultes des
Schismatiques ?

Αἱ σημειώσεις αἱ φέρουσαι εἰς τὸ τέλος τὰ Στοι-
χεῖα Σ. Μ. εἶναι τοῦ Μεταφραστοῦ.

Σύντομος βιογραφία Αύγουστίνου

Καλμέτου.

Αύγουστίνος Καλμέτος ἐγεννήθη τὴν 26. Φεβρουαρίου 1672. εἰς τὸ Μενίλ-λά-ὄρνις πλησίον τῆς πόλεως Κομμερσὺ εἰς τὴν Λοραίνην τῆς Γαλλίας· ὑπῆρξεν εἰς τῶν σωρωτέρων τοῦ τάγματος τοῦ ἀγ: Βενεδίκτου· ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα τὸ 1689. ἐν ᾧ ἐσπούδαζε τὴν Θεολογίαν ἔτυχε νὰ ἴδῃ τὴν Ἑβραϊκὴν Γραμματικὴν τοῦ Βουξτορφίου καὶ εὐθὺς συνέλαβεν τὴν ἰδέαν νὰ μάθῃ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ὁποίαν κατεγίνη μὲ τόσην προθυμίαν καὶ ἐπιμονὴν, ὥστε ἄνευ τινὸς βοηθείας διδασκάλου, ἐνίκησε πᾶν ἐμπόδιον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῆς. Συνέγραψε διάφορα συγγράμματα ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ Ὑπομνήματα του εἰς τὴν Θεῖαν Γραφήν, κατὰ πρῶτον συγγραφέντα ὑπ' αὐτοῦ Λατινιστί, εἶτα προτροπῇ τοῦ Μαβιλλιῶν καὶ Δουγγέ μεταφρασθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου Καλμέτου Γαλλιστί, Λεξικὸν Βιβλικόν, Διαλέξεις, εἶπουν διατριβὰς διαφόρους, καὶ Ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ ἐτελεύτησε τὴν 25 ὀκτωβρίου 1757.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΑΛΜΕΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΣΧΑΤΟΥ ΠΑΣΧΑ (1) ΤΟΥ

ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Περὶ τοῦ ἐσχάτου Πάσχα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐγραφήσαν ἕκ τινος καιροῦ τόσα, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ εἴπη τις περὶ αὐτοῦ τι καινοφανές, καὶ ἐὰν τὸ Ὑπόμνημά μου δὲν ἔμελλε ν' ἀναγνωσθῆ, εἰμὴ ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων, δὲν ἤθελον ποτὲ ἐπιχειρηθῆ νὰ διαπραγματευθῶ περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης. Ἦθελον ἐπαρκεσθῆ νὰ εἰδοποιήσω τοὺς ἀναγνώστας ὅτι ἐμμένω εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, χωρὶς νὰ ἔμβω εἰς μεγαλητέραν ἐξήγησιν. Ἦθελε τοῖς εἶσθαι εὐκόλον ν' ἀναπληρώσωσι πᾶν ὅ,τι ἤθελον τοῖς ἀποσιωπήσει. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ ἀγνοοῦσι τὰ ὅσα ἐρρέθησαν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν εἰς αὐτὸν τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσαν περὶ τοῦ Πάσχα, ἐνόμισα χρέος τουλάχιστον νὰ ἐκθέσω τὰ διάφορα συστήματα, τὰ ὁποῖα ἐσύνθεσαν περὶ τῆς ὕλης αὐτῆς, καὶ νὰ προβάλω τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι μὲ

(1) **ΠΩΒ** Πέσαχ λέξις Ἑβραϊκὴ σημαίνουσα διάβασι, πέρασι, ἀπὸ τοῦ **ΠΩΒ** διέβη, ἐπέρασεν. Ἡ λέξις αὐτὴ ἔχει διαφόρους σημασίας ὡς φαίνεται πολλαχοῦ ἐν τῇ Θεῖᾳ Γραφῇ καὶ τὰς ὁποίας παρακατιῶν ὁ Συγγραφεὺς ἐπαριθμεῖ — Σ. Μ.

υπεχρέωσαν να λάβω τὸ μέρος τὸ ὁποῖον ἔλαβον εἰς αὐτὴν τὴν διαφιλοεικῆσιν.

Ἡ κοινὴ δόξα ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς τε Ἀνατολικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς εἶναι, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἐώρτασε τὸ νομικὸν Πάσχα μετὰ τοὺς μαθητάς του, τὴν Πέμπτην τὸ ἑσπέρας ιδ'. τοῦ Νισάν (1), καὶ ὅτι τὴν Παρασκευὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, εἰ. τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐσταυρώθη. Ἐπὶ τούτου θεμελιούται ἡ συνθήκη τοῦ να μὴ μεταχειρίζεται ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸ μυστήριόν της, εἰμὴ ἄζυμα, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐορτάσας τὸ Πάσχα ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν ἐμεταχειρίσθη ἄλλον ἄρτον, εἰμὴ τὸν ἄζυμον. Εἶναι περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν περὶ τῆς δόξης αὐτῆς τὰς μαρτυρίας τῶν Πατέρων, καὶ τῶν νεωτέρων Διδασκάλων. Εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὅλοι σχεδὸν τὴν ἠκολούθη-

(1) **ניסן** Νισάν· ὄνομα μηνὸς ἀντιστοιχοῦντος μετὰ τὸν Μάρτιον κατὰ μέγα μέρος. Εἶναι δὲ ὁ πρῶτος μῆν τοῦ Ἰεροῦ ἔτους τῶν Ἑβραίων καὶ ὁ ἑβδόμος τοῦ πολιτικοῦ των, ἔπερ ἀρχίζει κατὰ τὸν Σεπτέμβριον. Ὁ Μωϋσῆς καλεῖ αὐτὸν **ניסן** Ἀβίβ, Ἐξοδ. ιγ'. 4. καὶ ἀλλαγῶν πρῶτον μῆνα **ניסן** τουτέστιν ἐν τῷ (μηνί) πρώτῳ, Ἐξοδ. ιβ'. 18. Ἡ λέξις Νισάν δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν Θεῖαν Γραφήν, εἰμὴ μετὰ τὴν μετοικεσίαν τῆς Βαβυλῶνος, ὅρα Νεεμίαν κεφ. β'. 1. « Καὶ ἐγένετο ἐν μηνί Νισάν, ἔτους εἰκοστού » κ.τ.λ. Ἐρχίζε δὲ ὁ Νισάν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς νέας Σελήνης τοῦ Μαρτίου, τὴν ιδ'. τὸ ἑσπέρας ἐθυσίαζον τὸν ἀμνόν, τὴν ἐπιούσαν εἰ. ἦτον ἡ Ἐορτὴ τοῦ Πάσχα. Ἐξοδ. ιβ'. 18. τὴν δὲ ιε'. ἐπροσφέρετο τὸ δράγμα τοῦ ἐπιθέματος, ὡς ἀπαρχὴ τοῦ ἀμνητοῦ. Λευ. κγ'. 15. ὅρα Λεξ. Βιβλ. Καλμέτου καὶ Βουζτόρφ. Σ. Μ.

σαν, ὑποτίθεται μάλιστα εἰς τὴν ἐν Τριδέντῳ (1) Σύνοδον (2) ὅτι ἡ ἐκκλησία παρεδέχθη κοινῶς τὴν δόξαν αὐτὴν.

Ἡ δόξα αὐτὴ μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἀπερασίσθη ὡς ἄρθρον Πίστεως, καὶ Συγγραφεῖς Καθολικώταται δὲν ἔλαβον οὐδεμίαν δυσκολίαν να προβάλωσιν ἄλλα συστήματα, καὶ να τὰ ὑποστηρίξωσι δημοσίᾳ, χωρὶς διὰ τοῦτο οὔτε ἡ Ἐκκλησία να δεῖξη τὴν ἐλαχίστην δυσἀρέσκειαν, οὔδε οἱ Πιστοὶ να δοκιμάσωσι τὸ παραμικρὸν σκάνδαλον. Οἱ μὲν ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἔκαμε τὸ νομικὸν Πάσχα μίαν ἡμέραν, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἑτέραν ἡμέραν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἔκαμε τὴν Πέμπτην, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὴν Παρασκευὴν τὸ ἑσπέρας (3). Οἱ δὲ ὅτι μέρος τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔφαγον τὴν Πέμπτην, καὶ μέρος τὴν Παρασκευὴν, οἱ Παλιλαῖοι καὶ οἱ Ἰσραηλίται τῶν δεισπαρμένων φυλῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὸ ἔκαμον τὴν Πέμπτην, οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν κυρίως λεγομένην Ἰουδαίαν, τὴν Παρασκευὴν (4).

(1) Τὸ Τριδέντον Πόλις τοῦ Τυράλου, διάστημα διὰ τὴν ἐν αὐτῇ γενομένην Παπικὴν Σύνοδον, ἣτις διήρκεσε 18. ἔτη, διότι ἤρχισε τὸ 1545 καὶ ἐτελείωσε τὸ 1563· ἔγεινε δὲ κατὰ τοῦ Λουθήρου καὶ Καλβίνου καὶ τινῶν ἄλλων καταχρήσεων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας. Σ. Μ.

(2) Σύνοδ. Τριδ. συνεδρ. ιγ'. κεφ. 1.

(3) Παῦλ. Βουργένσιος, Παῦλ. Μιδελβουργ. Λούκιδ. Γρότ, Ὀνομφρ, Ἐντέν, Κορηγλ, Ἰανσέν, Μαλδον, Σκαλίγ, Καλδίς, Λαλλεμάντ. εἰς αὐτὴν τὴν δόξαν δύναται τις να συγκατατάξῃ τὸν Ἀγ. Ἐπιφαν. καὶ Εὐθύμ. τὸν Ζυγαβηρόν, περὶ ὧν κατωτέρω.

(4) Ο' Π. Ἀρθουίν. περὶ τοῦ τελευταίου Πάτχα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅρα ὁμοίως τὸν Π. Πεζρόν, Εὐαγγελ. Ἱστορίαν.

*Άλλοι (1) ἠρνήθησαν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἔκαμε τὸ νομικὸν Πάσχα, καὶ ὑπεστήριζον, ὅτι τὸ τελευταῖόν του δεῖπνον ἦτο σύνθητες δεῖπνον. Ἐπειδὴ ἀπεφάνθημεν εἰς τὸ Ὑπόμνημά μας, ὅτι ἐγκρίνομεν αὐτὴν τὴν δόξαν, μέλλομεν ν' ἀναφέρωμεν ἐν ταῦθα τὰς ἀποδείξεις αἰτινες μᾶς ἔκαμον ν' ἀποφασίσωμεν οὕτω περὶ αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἐμδῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων τῶν ἄλλων συστημάτων, οὐδὲ νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀνασχευάσωμεν. Ἄν τὸ ἡμέτερον σύστημα βασίζεται καλῶς ἀρκεῖ, δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη εἰμῆ ἐν τὸ ὁποῖον νὰ ἦναι ἀληθές.

Εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ὄνομα Πάσχα ἐκλαμβάνεται, ἐν τῇ Θεῖᾳ Γραφῇ, εἰς μίαν ἔννοιαν πολὺ ἐκτεταμένην, 1.^{ον} Σημαίνει τὴν διαβασιν τοῦ ἐξολοθρευτοῦ Ἀγγέλου (2) ὅστις ἐφόνευσε τοὺς πρωτοτόκους τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἐφείσατο τῶν Ἑβραίων. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ μᾶλλον κατὰ γράμμα σημασία. 2.^{ον} Τὸν ἄμνον, τὸν ὁποῖον ἐθυσίαζον (3) εἰς μνημόσυνον τῆς ἀπελευθέρωσεως τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν Ῥωμαίαν τοῦ ἐξολοθρευτοῦ Ἀγγέλου. 3.^{ον} Τὴν ἐορτὴν τὴν ὁποῖαν ἐώρτασαν εἰς τὰς μετὰ ταῦτα, γενεὰς (4), διὰ νὰ διατηρήσωσι τὴν μνήμην αὐτοῦ τοῦ ἐνδόξου συμβεβηκότος τῆς ἐξόδου τῆς Αἰγύπτου. 4.^{ον} Τὰς ἄλλας θυσίας τὰς ὁποίας ἐθυσίαζον ἐκείνην τὴν ἡμέραν (5), διότι ὁ ἄμνος ἐθυσιάζετο τὴν παραμονήν,

(1) Τοῦνάρδ, Εὐαγγελ. Ἄρμον. σελ. 107. 108. Ο' Π. Λαμὶ περὶ τοῦ Πάσχα.

(2) Ἐξοδ. ιβ'. 11. 12. (3) Ἐξοδ. ιβ'. 21. (4) Ἐξοδ. ιβ'. 14. 16. κ. τ. λ. (5) Β'. Παραλειπ. Α'. 22. 24. Δευτερ. ις'. 1—2. Ἀριθμ. κή—18—19.

τουτέστι τὴν ιδ', καὶ ἐτρώγετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ιε'. ἤγουν εἰς τὴν εἵτοδον τῆς νυκτός. 5.^{ον} Τ' ἄζυμα (1) τὰ ὁποῖα ἐτρώγον τότε. 6.^{ον} Τὰ φαγητὰ τοῦ ἄμνου (2). 7.^{ον} Τὴν παραμονὴν καὶ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα (3). 8.^{ον} Ὅλας τὰς τελετάς, αἱ ὁποῖαι ἐπροηγοῦντο ἢ συνεπακολούθουν αὐτὴν τὴν ἐορτὴν, εἰς τρόπον ὥστε Πασκαεύειν τὸ Πάσχα, δύναται νὰ ἐννοηθῇ διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ τόπου, ὅπου αὐτὴ ἐμελλε νὰ γίνῃ, διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ θύματος, διὰ τὴν σραγὴν που, διὰ τὴν ἐξάλειψιν παντός ἐνζύμου, διὰ πᾶν ὅ,τι ἦτον ἀναγκαῖον διὰ τὴν ζύμωσιν, ψῆσιν, καὶ ἐντελῆ προπαρασκευὴν τῶν ἀζύμων.

Αὐτὰς τὰς περιστάσεις, ἡ μέρος ἐξ αὐτῶν μόνον, ὀφείλομεν νὰ ἐννοῶμεν εἰς τοὺς Εὐαγγελιστάς, ὅταν λέγωσιν (4), ὅτι ὁ Ἰησοῦς χριστός ἐπεμψε τοὺς Μαθητάς του διὰ νὰ ἐτοιμάσωσι τὸ Πάσχα, καὶ τφόντι τὸ ἡτοίμασαν. Ἐν ἐκείνῳ λόγῳ, τὸ Πάσχα ἐκλαμβάνεται εἰς σημασίαν προσδιωρισμένην καὶ ἀκριβῆ, ἢ εἰς σημασίαν ἀπροσδιόριστον καὶ ἐκτεταμένην, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ῥῆμα προπαρασκευάσειν ἐκλαμβάνεται διὰ τινὰ προετοιμασίαν ἀπομακρυσμένην ἢ προσεχῆ. Π. Χ. ὁπόταν οἱ Ἰουδαῖοι οἵτινες ἦσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον διετάχθησαν παρὰ τοῦ Μαυροέως, νὰ προετοιμάσωσιν εὐθύς

(1) Λουκ. κβ'. 1. (2) Ἐξοδ. ιβ'. 43—47.

(3) Ἀριθ. θ'. 2. κή. 16. β'. Παραλειπ. Α'. 1—2 Ἰεζεκ. μέ. 21. καὶ ἐν Εὐαγγελίοις πολλαχοῦ.

(4) Ματθ. κς'. 17—19. Μάρκ. ιδ'. 12. 16. Λουκ. κβ'. 7—13.

ἀπό τῆς δεκάτης τοῦ Νισάν τὸν ἄμνον τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ θυσιάσωσι τὴν ἰδίαν τὸ ἑσπέρας, ἢ εἰς τὴν ἑναρξιν τῆς ἰε. (1). Αὐτὸς ὁ Ἄμνος, εὐθύς ἀπὸ τῆς δεκάτης τοῦ Νισάν, ὀνομάζεται ἤδη τὸ Πάσχα, καὶ ἡ ἀγορὰ αὐτοῦ τοῦ θύματος ὀνομάζεται Προετοιμάζειν τὸ Πάσχα. Δὲν ὁμιλῶ ἐνταῦθα περὶ τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν τὰς ὁποίας δίδουσιν εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν. Ἡξεύρομεν καλῶς ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι τὸ ἡμέτερον Πάσχα, καὶ ὅτι ἐτύθη ὑπὲρ ἡμῶν « Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστὸς » Κορινθ. Α'. ε. 7).

Μία ἄλλη ἀρχὴ ἀναγνωρίζεται καὶ βάλλεται εἰς πρᾶξιν ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἐπιχειροῦσι τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ἀγίων Γραφῶν. αὕτη δὲ εἶναι, ὅτι, διὰ νὰ συμφωνῶσι τὰς Θείας Γραφὰς μεταξύ των, ὀφείλουσι νὰ σαφηνίζωσιν ὅ,τι εἶναι σκοτεινόν, διὰ τοῦ σαφιστέρου καὶ ἐξάγοντες φῶς ἀπὸ τὰ λαμπρότερα καὶ σαφέστερα μέρη, νὰ τὸ διαχύνωσιν ἐπὶ τῶν ἥτερον σαφῶν καὶ εὐκρινῶν μερῶν, νὰ ὀρίζωσι τοὺς ἀμφιβόλους ὅρους, διὰ τῶν εἰδικῶν ὄρων, νὰ μὴ ἀνατρέπωσι τὴν τάξιν, παραλείποντες πᾶν, ὅτι εἶναι σαφές διὰ ν' ἀκολουθήσωσιν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι συγκεχυμένον, ἀφίνοντες πᾶν ὅ,τι εἶναι βέβαιον, διὰ νὰ ἐναγκαλισθῶσι πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀμφίβολον.

Ἦδη εἰς τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν μέλλομεν νὰ διαπραγματευθῶμεν ὑπάρχουσιν εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην π. χ. πέντε, ἢ ἕξ χωρία τὰ ὁποῖα εἶναι τόσο καθαρά, ὥστε ἀποκαθίστανται

(1) Ἐξοδ. ιβ'. 3—21.

ἐναργέστατα διὰ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς δὲν ἔκαμε τὸ Νομικὸν Πάσχα μὲ τοὺς Μαθητάς του. Δὲν πρέπει νὰ παραιτήσωμεν αὐτὰ τὰ χωρία διὰ ν' ἀκολουθήσωμεν ἄλλα ἀμφίβολα, ἀβέβαια, σκοτεινὰ καὶ διχονοηματικὰ τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται εἰς τοὺς ἄλλους Εὐαγγελιστάς, καὶ τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ βοηθῶσι τὴν ἐναντίαν δόξαν. Δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν Ἱερὸν Ματθαῖον, τὸν Ἱερὸν Μάρκον, καὶ τὸν Ἱερὸν Λουκᾶν, ἐν τῇ ὑποθέσει, ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς δὲν ἐξετέλεσε τὸ τελευταῖον Πάσχα· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐν τῇ ἐναντία ὑποθέσει. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔγραψε μετὰ τοὺς Εὐαγγελιστάς πάντας ἐπροσδιώρισε τὴν ἐννοίαν αὐτῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐμμένωμεν εἰς πᾶν ὅ,τι μᾶς παρουσιάζει αὐτὸς φυσικῶς εἰς τὸν νοῦν.

Τὸ κείμενον τῶν Θε. Γραφῶν εἶναι αἱ ἀποφασιστικαὶ ἀποδείξεις αὐτῆς τῆς δυσκολίας. Εἶναι ὁμολογούμενον, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη δυσκολία τὸ νὰ συμφωνήσῃ τις τοὺς εὐαγγελιστάς μεταξύ των· ἄνευ τούτου δὲν ἠθελον διαφιλονεικήσει τόσο πολλὸν καιρὸν· ἀλλ' ἡ δόξα, ἣτις λύει εὐκολώτερον τὰς δυσκολίας, καὶ ἣτις ἐξηγεῖ προσφυστέρως τὰ χωρία τῶν Εὐαγγελιστῶν, πρέπει νὰ νομίζεται ἢ καλητέρα. Ἦδη εἰς τὴν ὑπόθεσίν μας νομίζομεν, ὅτι θέλομεν εὐαρεστήσει κατὰ πάντα.

Τὴν Κυριακὴν, Πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, (1) ἐδείπνησεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ λεπροῦ (2) ὁποῦ ἡ Μαρία ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου,

(1) Ἰωάν. ιβ'. 1. (2) Ματθ. κς'. 6.

διέχυσεν ἐπὶ τῶν ποδῶν του ἀλάβαστρον μύρου
νάρδου Πιστικῆς, τὴν ἐπιούσαν, (1) τὴν Δευτέραν,
δεκάτη τοῦ Νισάν ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ
ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ θριάμβου (2) πρὸς τὸ
ἑσπέρας (3) ἐπέστρεψεν εἰς Βηθανίαν καὶ ἀπέραςε
τὴν νύκτα· τὴν ἐπιούσαν τὸ πρωὶ (4) τὴν Τρί-
την, ἐνδεκάτη τοῦ Νισάν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἱερουσα-
λήμ καὶ κατήρρασατο κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν συκῆν,
φύλλα μόνον ἔχουσαν καὶ μηδαμῶς καρπὸν. Τὸ
ἑσπέρας (5) ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ
ὑπῆγε νὰ πλαγιάσῃ εἰς τὴν Βηθανίαν. Τὴν ἐπι-
ούσαν (6) Τετάρτην, δωδεκάτη τοῦ Νισάν ἐπα-
νῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ. Οἱ Μαθηταὶ εἶδον μ' ἔκ-
πληξιν τὴν συκῆν, τὴν ὁποίαν εἶχε καταρασθῆ,
ἐξηραμένην. Ὁ Ἰησοῦς τοῖς λέγει, ὅτι, ἂν ἔχητε
πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς
ποιήσητε, ἀλλὰ καὶ μείζονα τούτου (7). Ἐμεινεν
ὄλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸν Ναὸν διδάσκων.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐξῆλθε τοῦ Ναοῦ (8) καὶ εἰς
τοὺς Μαθητάς του οἵτινες ἔδειξαν πρὸς αὐτὸν τοὺς
λίθους καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομῶν, εἶ-
πεν, ὅτι ὅλα αὐτὰ μίαν ἡμέραν, θέλουσι καταλυθῆ
καὶ οὐ μὴ ἀφειθῆ λίθος ἐπὶ λίθῳ. Ἐξεληθόντος τῆς
Πόλεως, καὶ καθημένου ἀπέναντι τοῦ Ναοῦ ἐπὶ

(1) Ἰωάν. ιβ'. 12.

(2) Ματθ. κά. 1. Μάρκ. ια'. 1. Λουκ. ιθ'. 28.

(3) Μάρκ. ια'. 11. Ματθ. κά. 17.

(4) Μάρκ. ια'. 12. Ματθ. κά. 18.

(5) Μάρκ. ια'. 19.

(6) Μάρκ. ια'. 20. 27.

(7) Ματθ. κά. 21.

(8) Ματθ. κδ'. 1. Μάρκ. ιγ'. 1.

τοῦ Ὄρους τῶν ἐλαιῶν (1), οἱ Μαθηταὶ του τὸν
ἠρώτησαν, « πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημει-
» ον ὅταν μέλλῃ πάντα ταῦτα συντελεῖσθαι; »

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἀπεκρίθη διὰ μιᾶς ἐκ-
τεταμένης ὁμιλίας, ἣτις δὲν συντείνει ποσῶς εἰς τὸν
σκοπὸν μας. Ἦδη τὸ Πάσχα καὶ ἡ ἡμέρα τῶν ἄ-
ζύμων (2), ἐμελλον νὰ ἑορτασθῶσι μετὰ δύο ἡμέ-
ρας. Οἱ Ἰησοῦς εἰδοποιεῖ τοὺς μαθητάς του, ὅτι εἰς
ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐμελλε νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς
Ἰουδαίους, καὶ νὰ σταυρωθῆ.

Τὴν ἐπιούσαν (3), τὴν Πέμπτην, ιγ'. τοῦ Νισάν,
ἦτον ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀζύμων καθ' ἣν ἐμελλε
νὰ θυσιάσωσι τὸ Πάσχα, τουτέστι τὸ ἑσπέρας αὐ-
τῆς τῆς ἡμέρας ἤρχιζεν ἡ ιδ'. τοῦ Νισάν, ἣτις ἦ-
τον ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἤρχιζεν ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων,
καὶ καθ' ἣν ὁ ἄμνος ἐμελλε νὰ θυσιασθῆ. Ἡ ὑπο-
χρέωσις τῆς χρήσεως τοῦ ἄρτου τούτου δὲν ἤρχι-
ζεν εἰμὴ μετὰ μεσημβρίαν τῆς ιδ'. καὶ ὁ ἄμνος δὲν
ἐθυσιάζετο, εἰμὴ τὴν β'. ὥραν μετὰ μεσημβρίαν
τῆς αὐτῆς ἡμέρας (4). ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμελλε νὰ ἐτοι-
μάσωσι τὸ κατάλυμα ὅπου ἐμελλον νὰ φάγωσι τὸν
ἄμνον καὶ νὰ τὸ καθαρίσωσιν ἀπὸ πᾶν ἐνζυμον, καὶ
ἐπειδὴ ἠθέλεν εἶσθαι πολὺ ἄργά νὰ ὑπάγωσι νὰ
εὔρωσιν οἰκίαν τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα, καὶ
τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐθυσίαζον τὸ θῦμα τοῦ Πάσχα,
οἱ Μαθηταὶ ἦλθον νὰ ἐρωτήσωσι τὸν Ἰησοῦν, ποῦ
ἠθέλε νὰ τῷ ἐτοιμάσωσι τόπον διὰ νὰ φάγῃ τὸ

(1) Ματθ. κδ'. 3. Μάρκ. ιγ'. 3.

(2) Μάρκ. ιδ'. 1. Ματθ. κς'. 2.

(3) Ματθ. κς'. 17. Μάρκ. ιδ'. 12. Λουκ. κβ'. 7.

(4) Ἐξοδ. ιβ'. 18. Λευ. κγ'. 5. Ἀριθ. κή. 16.

Πάσχα (1), ὄχι ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον. Ὁ Ἰησοῦς ἔστειλεν ἐκεῖ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην οἵτινες ἠτοίμασαν τὸ Πάσχα, ἤγουν διέταξαν κάθε πρᾶγμα διὰ νὰ πανηγυρίσωσι τὴν ἐπιούσαν τὸ Πάσχα. Ἐκαθάρισαν τὴν οἰκίαν, ἀπὸ πᾶσαν ζύμην, ἔστησαν τὴν τράπεζαν καὶ τὰς κλίνας, μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψαν εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὸν εἶπον, ὅτι τὸ πᾶν ἔγεινε καθ' ὃν τρόπον εἶχε διατάξει. Τὸ Εὐαγγέλιον δὲν λέγει οὐδὲ λέξιν, ἣτις παρενδύει, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ὑπῆγον εἰς τὸν Ναόν, οὐδὲ ὅτι ἐθυσίασαν τὸν Ἀμνόν, ἄλλως τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀπ' ἄλλον, εἰμὴ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς συνοδίας, ἔπρεπε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Πόλιν καὶ νὰ παρουσιάσῃ ὁ Ἰδιος τὸ θῦμα.

Περὶ τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, τὴν Πέμπτην γ'. τοῦ Νισάν, ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται εἰς τὴν πόλιν, καὶ κάθηται εἰς τὴν τράπεζαν ὁμοῦ μετὰ τοὺς Μαθητάς του (2), καὶ πρὸ τῆς Ἑορτῆς τοῦ Πάσχα (Σημειωτέον καλῶς, τὸ Πάσχα λοιπὸν δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀρχίσει) ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους, ἠθέλησε νὰ τοὺς δώσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του, τὰ τελευταῖα τεκμήρια τῆς φιλοστοργίας του, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ νίπτει ὅλων τοὺς πόδας (3). Μετὰ τοῦτο τοῖς λέγει, « Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα, φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν » (4). Ὅμιλῶν περὶ τῆς εὐχαριστίας, τὴν ὁποίαν ἔμελλεν νὰ συστήσῃ (5), ἢ ἄλλως ἐνόει νὰ εἶπη μετὰ τοῦ-

(1) Ματθ. κς'. 17. Μαρκ. ιδ'. 12—14 Λουκ. κβ'. 8—9.

(2) Ματθ. κς'. 20. Μαρκ. ιδ'. 17. Λουκ. κβ'. 14.

(3) Ἰωάν. γ'. 1—2 κ.τ.λ.

(4) Λουκ. κβ'. 15.

(5) Ὁριγ. Χρυσόστ. ὁμιλ. 82. 83.

το, ὅτι πολὺ ἐπεθύμησε νὰ κάμῃ τὴν ἐπιούσαν τὸ Πάσχα μαζί των ἐπειδὴ τὰ πάντα ἦσαν ἐκεῖ προδιατεταγμένα, ἀλλ' ἐπρόβλεπεν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ του δὲν ἤθελον τῷ ἀφήσει τὸν καιρὸν, καὶ ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ τελευταῖον φαγητὸν, τὸ ὁποῖον ἔκαμε μετ' αὐτῶν πρὸ τῆς ἀναστάσεώς του.

Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς εὐχαριστίας (1), τοῖς ἐρανέρωσε καὶ αὐθις, ὅτι εἰς ἕξ αὐτῶν ἔμελλε νὰ τὸν προδώσῃ, καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τοὺς Ἰερεῖς. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τὸν ἠρώτησε, τίς ἦτο, καὶ ὁ Ἰησοῦς τῷ λέγει, ὅτι ἐκεῖνος ἦτο, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ προσφέρῃ ἓν τεμάχιον ἄρτου ἐμβαμμένον εἰς τὸν ζωμόν. Ἐν ταύτῳ ἐπρόσφερε τὸ τεμάχιον εἰς τὸν Ἰούδαν, λέγων πρὸς αὐτὸν « Ὅ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. » Τινὲς τῶν Μαθητῶν ὑπέλαβον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς τῷ ἔλεγε νὰ ὑπάγῃ ν' ἀγοράσῃ ὅ,τι ἦτον ἀναγκαῖον διὰ τὴν Ἑορτὴν, περίστασις, ἣτις ποσῶς δὲν συνάδει μετὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ἑορτῆς, ἂν αὐτὴ εἶχεν ἀρχίσει ἀπ' αὐτὴν τὴν νύκτα, οὐδὲ μετ' ὅ,τι ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὸ δείπνον, νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του, καὶ ἐξερχόμενος τῆς Πόλεως, διότι ὤφειλον νὰ πλαγιάσωσιν εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου εἶχαν κάμει τὸ Πάσχα. (2)

Ὁ Ἰησοῦς ὢν εἰς τὸν κῆπον τῶν ἐλαιῶν, συνελήφθη ἐκεῖ ἀπὸ μίαν σπεῖραν στρατιωτῶν, καὶ ὑπηρετῶν τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως, καὶ ἐπομένως τί βλέπει τις; Ἰουδαίους ὀπλισμένους καὶ διατεθειμένους εἰς τὸ νὰ τὸν διάσωσιν ἂν ἤθελον ἀντι-

(1) Ἰωάν. γ'. 21. Λουκ. κβ'. 21.

(2) Μαϊμονίδ. χαλακ. Πέσαχ.

σταθῆ (1), πράγμα ὅπως ἀντιβαῖνον εἰς τοὺς νόμους καὶ συνθηθείας τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸ ὅποιον φανερόναι ἀναντιρρήτως ὅτι αὐτὴ ἡ ἡμέρα δὲν ἦτον ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα. Τὸν ἡγαγον εἰς τὸν Ἄνναν, ἀκολούθως εἰς τὸν Καϊάφαν, τὸν ἐξέτασαν νομικῶς, ἤκουσαν τὰς μαρτυρίας, τὸν κατεδίκασαν ἄλλῃ παραδίασις ὄλων τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι ἐμελλον νὰ διατηρῶνται κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἑορτῶν. Τὸ πρῶτον συνηθροίσθησαν εἰς τὴν γερουσίαν, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐκ νέου ἐπαρουσιάσθη, κατηγορήθη καὶ κατεδικάσθη. Μετὰ τοῦτο τὸν ἡγαγον εἰς τὸν Πιλάτον· ἀλλ' οἱ κατήγοροι τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Πραιτώριον, φοβούμενοι μὴ μιλῶσιν· διότι ἤθελον νὰ φάγωσιν τὸ Πάσχα ἐκείνην τὴν ἡμέραν (2), πράγμα ἄξιον παρατηρήσεως. Αὐτοὶ λοιπὸν δὲν εἶχον τὸ φάγει τὴν παρελθοῦσαν.

Περὶ τὸν εἶναι νὰ μᾶς εἴπωσιν, ὅτι αὐτὸ τὸ Πάσχα, τὸ ὅποιον ἤθελον νὰ φάγωσιν, ἦσαν τὰ θυμάτα, τὰ ὅποια ἐθυσιάζοντο εἰς τὸν Ναόν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ καθ' ὅλην τὴν Ὀκταήμερον, καὶ περὶ τῶν ὀπίσθεν ὁ Μωϋσῆς ὠμίλησεν εἰς τὸ Δευτερονόμιον (3)· διότι αὐταὶ αἱ θυσίαι, αἱ ὅποιαι τρώντι ὀνομάζονται Φασέκ ἢ Πάσχα, ἦσαν ὀλοκαυτώματα, ὡς παρατηρεῖται εἰς τοὺς ἀριθμοὺς (4), καὶ ἐπομένως δὲν ἔτρωγον πο-

(1) Ματθ. κς'. 47. Μάρκ. ιδ'. 43. Λουκ. κβ'. 47. Ἰωάν. ιη'. 3. κ.τ.λ.

(2) Ἰωάν. ιη'. 28.

(3) Δευτερ. ις'. 1. 2.

(4) ἀριθ. κη'. 17—24.

σῶς· αὐταὶ κατηναλώσκοντο ὅλαι ἐπὶ τοῦ θυσιᾶς στηρίου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐδύναντο νὰ θυσιάζωσιν καὶ θυσίας ἐξίλασμου, τῶν ὀπίσθεν ἢ βρωσικῶς ἐπετρέπετο, ἀλλ' αἱ θυσίαι αὗται δὲν εἶχαν οὐδὲν ἰδιαίτερον· ἐδύναντο νὰ τὰς προσφέρωσιν εἰς ὅποιανδήποτε ἡμέραν καὶ ἂν ἤθελον, οὐδὲν τοὺς ὑπεχρέωνε νὰ τὰς φάγωσιν οὔτε τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, οὔτε τὰς ἄλλας· αὐταὶ ἦσαν θυσίαι ἀπλῆς εὐλαθείας· εἶναι πιστευτόν, ὅτι διὰ αἷτιον τόσον ἀσήμαντον, καὶ χωρὶς κάμμιαν ὑποχρέωσιν, ἢ ἀνάγκην, οἱ Ἰουδαῖοι ἠέλησαν νὰ κωλύσωσιν ἑαυτοὺς τοῦ νὰ καταδιώξωσιν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τοῦ νὰ τὸν ἐγκαλέσωσιν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Πιλάτου, καὶ νὰ προξενήσωσιν εἰς τὸν Πρόεδρον αὐτόν, τὸν κόπον τοῦ νὰ ὑπάγῃ, τοῦ νὰ ἔλθῃ, τοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τοῦ Πραιτώριου εἰς τὴν θύραν του, διὰ νὰ ὀμιλήσῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰς τὸν Λαόν· εἶναι πιστευτόν λέγω, ὅτι ὁ Πιλάτος ἤθελε λάβει τόσην εὐαρέσκειαν, ἂν δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀναγκασμένος ἀπὸ μέγα τι αἷτιον, ὡς ἦτον ἐκεῖνο τοῦ ν' ἀρήσῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὴν ἐλευθερίαν νὰ κάμωσιν τὸ Πάσχα τῶν εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν;

Μετὰ τόσας συγκινήσεις μεγάλως ἀντικειμένας εἰς τὴν ἀνάπαυσιν μιᾶς μεγίστης ἐορτῆς ὡς ἐκείνης τοῦ Πάσχα, ἂν ἤθελε συμπέσει εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπέτυχον τέλος τὴν καταδίχην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ἡγαγον εἰς τὸν Γολγοθᾶν, ὅπου ἐσταυρώθη, καὶ ἐξέπνευσε τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν. (1)

(1) Ματθ. κς'. 46.

Μετ' οὐ πολὺ, οἱ Ἰουδαῖοι ἠρώτησαν τὸν Πιλάτον, ἵνα συντρίψωσι τὰ σκέλη τῶν σταυρωθέντων, διὰ νὰ μὴ μείνωσι τὰ σώματα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου « ἦν γὰρ » μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου ». ἦτοι μεγάλη ἑορτή, ὡς τὸ σημεῖο ὁ Εὐαγγελ. Ἰωάννης (1). Διατί; εἰμὴ ὅτι ἦτον ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα; ἀπεκλήρωσαν λοιπὸν τὰ σώματα ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ Ἰωσήφ ὁ Ἀριμαθαίας ἔλαβεν ἐκεῖνο τοῦ Ἰησοῦ ὁ Νικόδημος ἠγόρασεν ἀρώματα, τὸ ἐμύρισαν, τὸ ἐτύλιξαν εἰς σινδῶνα, τὸ ἔθεσαν εἰς τὸ μνημεῖον, περιέφραξαν τὴν εἴσοδον, καὶ ἀνεχώρησαν ταχέως· διότι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτον ἐκείνη τῆς Παρασκευῆς (2), ἦγουν τῆς προετοιμασεως τῆς ἑορτασίμου ἡμέρας, ἦτοι τοῦ Σαββάτου, ἣτις ἔρχιζε περὶ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου καὶ τοὺς ὑπεχρέονε τὴν ἀνάπαυσιν.

Ἦθέλησα χωρὶς τινὰ διακοπὴν νὰ ἐκθέσω ὅλην τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πάθους τοῦ Ἰ. Χρ. ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ἑκτῆς ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα, ὥστε ὁ ἀναγνώστης, παραβάλλων τὰς ἐποχὰς καὶ τὰς ἡμέρας, νὰ δυνηθῆ νὰ παρατηρήσῃ σαφέστερον ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα δὲν ἐδύνατο νὰ ᾔῃαι τὸ ἔτος αὐτὸ, εἰμὴ τὸ Σάββατον καὶ ὅτι αἱ πράξεις καὶ αἱ καταδραμαί, τὰς ὁποίας οἱ Ἰουδαῖοι ἔκαμαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ τὴν Παρασκευῆν, εἶναι ὅλως ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴν ἀνάπαυσιν μιᾶς τόσοῦ μεγίστης ἑορτῆς ὡς ἐκείνης τοῦ Πάσχα.

(1) Ἰωάν. ἰθ'. 31.

(2) Λουκ. κγ'. 56. Ἰωάν. ἰθ'. 42.

Ὅταν ὁ Ἀγρίππας (1) ἀφοῦ ἐθανάτωσε τὸν ἄγ. Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου ἐπρόσταξε νὰ συλληφθῆ καὶ ὁ ἄγ. Πέτρος, δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν θανατώσῃ, ἐνῶ ἦσαν αἱ ἡμέραι τῶν ἀζύμων, ἦτοι τὸ Πάσχα. Ἦθέλησε νὰ ἀναβληθῆ ἡ καταδίκη του, ἕως νὰ παρέλθωσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἑορτῆς· ἐγνώριζε κάλλιστα τοὺς νόμους καὶ τὰς συνηθείας τῶν Ἰουδαίων. Ἐνταῦθα οἱ Ἰουδαῖοι σπεύδουσι νὰ κάμωσιν ὥστε νὰ καταδικασθῆ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα, φοβούμενοι μήπως ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἑορτῆς τοῖς ἐκφύγη, ἢ μήπως συμβῆ τι τὸ ὁποῖον νὰ τοὺς κωλύσῃ, ὥστε νὰ τὸν θανατώσασιν.

Δὲν ἐμμένω εἰς τὸ νὰ ἀνασκευάσω τοὺς βουλομένους, ὅτι ἐδύνατο οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ἑορτάσωσιν αὐτὴν τὴν ἑορτὴν δύο ἡμέρας διαδοχικῶς. Ὁ Π. Λαμί ἐσημείωσε μετὰ τὸν Βοχάρτιον, ὅτι πᾶν ὅ,τι οἱ Ῥαβδῖνοι δύνανται νὰ εἴπωσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τούτου εἶναι καινοφανῆς, καὶ διαφέρουν τὰ μέγιστα τῆς ἀληθοῦς συνηθείας τῶν Παλαιῶν Ἑβραίων (2). ἂν ἔκαμνον τὸ Πάσχα των

(1) Εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστ. καλεῖται Ἡρώδης « Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ Βασιλεὺς τὰς χεῖρας... ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου, μαχαίρα... ἰθ'. 1. 2. Ἄλλ' αὐτὸς οὗτος εἶναι γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγρίππας. « Herodes de quo hic, multo notior sub agrippae nomine est. ἰδ. Καλμ. ἐν τοῖς εἰς τὰς Πράξ. τῶν Ἀποστ. ὑπομνήμασ. Σ. Μ.

(2) Λαμί ἐπιστ. περὶ τοῦ Πάσχα ἰδ. Βοχάρτιον Ἱεροζωϊκὸν βιβλ. β'. κεφ. 50. καὶ τὸν Π. Πετώ, Σημ. ἐπὶ τῆς 51. αἰρέσεως τοῦ ἄγ. Ἐπιφανίου.

δίω ημέρας διαδοχικῶς εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμέ-
νας Ἐπαρχίας, ἐγένετο διὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς
φάτως τῆς Σελήνης. ἐπομένως αὐτὸ δὲν ἐδύνατο
να λάβῃ χώραν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ νομιζο-
μένη μεταίεσις τῶν ἐρωτῶν, αἰτίνας συνέπιπτον
τὴν Παρασκευὴν, διόλου δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένον.
κάλιστα δεικνύεται τὸ ἐναντίον δι' αὐτῶν τῶν
ιδίων Ῥαββίνων (ὄρα Λιγρὸν καὶ Βοχάρτιον).

Ἀπίδειξις μεγάλης βαρύτητος διὰ τὴν δόξαν
μας εἶναι ἡ Ἐορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ ὁποία
ἐπανηγυρίσθη πάντοτε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν
Κυριακὴν· αὐτὴ λοιπὸν ἠκολούθησε τὴν κυριακὴν
τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Τὴν δὲ
Πεντηκοστὴν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανηγύριζον τὴν πεν-
τηκοστὴν ἡμέραν, ἀριθμοῦντες ἀπὸ τὴν ἐπιούσαν
τῶν ἄζυμων, καθ' ἣν ἐπρόσπερον τὸ χομὲρ ἢ γο-
μὲρ (1) ἦτοι τὸ δράγμα τῆς νέας κριθῆς· ἡ ἡ-
μέρα αὕτη ἦτον ἡ δεκάτη ἕκτη τοῦ Μηνὸς Νισάν·
ἡ δεκάτη πέμπτη ἦτο λοιπὸν τὸ Σάββατον, καὶ
ἐπομένως ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα, καὶ ἡ δεκάτη τε-

(1) Χομὲρ τὸ καὶ γομὲρ παρὰ τοῖς Ο'. εἶναι λέξεις Ἑβρα-
ϊκῆ **רמז** σημαίνει κατὰ πρῶτον μέτρον διὰ τὰ στερεὰ· Ἔστι
δὲ τὸ δέκατον τοῦ Ἐρά ἢ Οἶφι ὡς ἐν τῇ Ἐξέδῳ δηλοῦται
ויהי ערב ויהי קרב ὅπερ ἐρμηνεύεται « Τὸ δὲ
Γομὲρ τὸ δέκατον μέρος τοῦ Ἐρά ἐστὶ » Οἱ Ἑβδομηκοντα
μεθερμίνευσαν τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἔπεται « Τὸ δὲ Γομὲρ τὸ
δέκατον τῶν τριῶν μέτρων ἦν » Ἐξέδ. ις'. 36. Τὸ Γομὲρ
ἐστὶ χωρητικότητος τριῶν λίτρων Γαλλικῶν περίκου. Ἡ αὐ-
τῇ λέξις σημαίνει καὶ δράγμα ὡς ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ· Τὰ
δευτερονόμιον, κδ'. 19. Ῥοὺθ β'. 15. κ.τ.λ. Σ. Μ.

τάρτη ἢ Παρασκευὴ· αὕτη δ' ἦτον ἡ ἡμέρα καθ' ἣν
ὁ Ἄμνός ἐμελλε να θυσιασθῆ καὶ να φαγωθῆ·
ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔκαμε τὸ δεῖπνον τὴν ιγ'. τὸ ἐσπέ-
ρας αὐτὸ δὲν ἐδύνατο λοιπὸν να ἦναι τὸ δεῖ-
πνον τοῦ Πάσχα. δύναται τις να εἶδῃ τὴν ὑπό-
θεσιν αὐτὴν κατ' ὄλην τὴν σιφήνειαν καὶ εὐκρί-
νειαν, διαπραγματευομένην ὑπὸ τοῦ Π. Λαμί καὶ
ὑπὸ τοῦ Κ. Τοῦνάρδ (1).

Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ Πέμπτη καθ' ἣν ὁ Ἰ.
Χρ. ἐποίησε τὸ δεῖπνον ἦτον ἡ ιδ'. ἡμέρα τῆς
Σελήνης, καὶ ἡ Παρασκευὴ ἡ ιε. καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ
Πάσχα, ἡ πρόσφορὰ τοῦ δράγματος ἐμελλε να
γίνῃ τὸ πρῶτ' τοῦ Σαββάτου· διότι ἡ σύμπτωσις
τοῦ Σαββάτου δὲν ἐκώλυε να τὸ θερίσωσι καὶ να
τὸ φέρωσιν εἰς τὸν Ναόν (2). Ἐπομένως ἡ ἡμέρα
τῆς Πεντηκοστῆς αὐτοῦ τοῦ ἔτους ἤθελε συμπε-
σει τὸ Σάββατον, ἐπερ ἀντίκειται εἰς τὴν κοινήν
συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, διαταξάσης οὕτως ἀνε-
καθεν ἐκ τῶν πρώτων αἰώνων.

Μία ἄλλη παράδοσις κοινὴ εἰς ἀμφοτέρας τὰς
Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀκόλουθος. Ἡ ἀγία καὶ μεγά-
λη Τετάρτη τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος ὑπῆρξεν
ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ Ἰουδαῖοι, ἤγουν οἱ Ἰερεῖς καὶ οἱ
Φαρισαῖοι, συνώμοσαν να συλλάβωσι τὸν Ἰησοῦν
Χριστὸν καὶ να τὸν θανατώσωσιν. Ἡ Ἀνατολικὴ
καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐδιόρισαν ἀμφοτέραι νη-
στεῖαν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, τὴν ὁποίαν οἱ
περισσότεροι, ἢ τοῦλάχιστον οἱ εὐλαδέστεροι τῶν

(1) Τοῦνάρδ. Ἀρμόν. τῶν Εὐαγγελ. σημ. σελ. 151.

(2) Μισχά. ε'. β'. ΙΗ'. 1.

Χριστιανῶν διετήρουν θρησκευτικῶς εἰς μνημόσυ-
νον τῆς προδοσίας τοῦ Ἰούδα, καὶ τῆς συνωμο-
σίας τῶν Ἰουδαίων. Ἦδη οἱ Εὐαγγελισταὶ μᾶς
λέγουν σαφῶς, ὅτι τοῦτο ἔγεινε δύο ἡμέρας πρὸ
τοῦ Πάσχα « ἦν δὲ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα
» μετὰ δύο ἡμέρας καὶ ἐζήτουν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ
» Γραμματεῖς, πῶς τὸν Ἰησοῦν ἐν δόλῳ κρατή-
» σαντες ἀποκτείνωσι » (1) » οἶδατε, ὅτι μετὰ
» δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ
» ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς τὸ σταυρωθῆναι τότε
» συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ
» οἱ Πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, καὶ συνεβουλεύσαντο,
« ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσωσι δόλῳ καὶ ἀποκτεί-
» νωσιν ». ἀπὸ τῆς Τετάρτης μέχρι τῆς Πέμ-
πτης δὲν εἶναι δύο ἡμέραι· εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν
δὲν ἔγεινε λοιπὸν τὸ Πάσχα, ἀλλὰ τὴν Παρα-
σκευὴν τὸ ἑσπέρας καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἰησοῦς ἐξέ-
πνευσεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

Οἱ Ἑβραῖοι ἐκανόνιζον τότε τοὺς μῆνας τῶν
κατὰ τὸν δρόμον τῆς Σελήνης· οὐδεὶς περὶ τούτου
ἀντιλέγει. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἤρχιζε τὸ ἑσπέ-
ρας τὴν ιδ'. τῆς Σελήνης, καὶ διαρκεῖ καθ' ὅλην
τὴν ιε'. (2) ἀκόμη καὶ τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον.

Αἱ ἐορταὶ τῶν Ἰουδαίων ἤρχιζον τὸ ἑσπέρας,
καὶ ἐτελείοναν παρομοίως τὸ ἑσπέρας, ὡς σαφῶς
περὶ αὐτοῦ ἡ ἀγία γραφὴ ἀποραίνεται (3). Διὰ
να προσδιορίσωμεν λοιπὸν τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα,
μέσον ἀλάσθηστον εἶναι νὰ ἀποδείξωμεν δι' ἀστρο-

(1) Μάρκ. ιδ'. 1. Μαθ. κς'. 2. 3.

(2) Ἐξοδ. ιβ'. 2. 6. Λευ. κγ'. 5.

(3) Λευ. κγ'. 32.

νομικῶν ὑπολογισμῶν, ὅτι ἡ ιδ'. τοῦ Νισάν τὸ
τριακοστὸν τρίτον ἔτος Σωτήριον, ἦτον ἡ Παρα-
σκευὴ. Αὐτὸ δ' ἔγεινε μὲ τὸν ἀκριβέστερον τρόπον
τὸν ὁποῖον ἐδύνατό τις νὰ ἐπιθυμήσῃ, ἀπὸ ἐμπεί-
ριος Ἀστρονόμους. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογήσω-
μεν ὅτι ἡ Παρασκευὴ ιδ'. τοῦ Νισάν τοῦ ἔτους
αὐτοῦ ἦτον ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα, καὶ ὅτι εἰς
ταύτην τὴν ἡμέραν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς σταυρω-
θεὶς, καὶ ἀποθανὼν μετὰ μεσημβρίαν, δὲν ἐδύνα-
το νὰ κάμῃ τὸ Πάσχα μὲ τοὺς ἄλλους Ἰουδαί-
ους (1).

Εἰς αὐτὸ δὲν δύνανται ν' ἀντιτείνωσιν εἰρηὴ δύο
πράγματα, τὸ πρῶτον, ὅτι τὸ τριακοστὸν τρίτον
ἔτος δὲν εἶναι ἐκεῖνο τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς τῶν
ἀστρονόμων εἶναι ψευδής, ἢ ὅτι ἐκεῖνος τῶν Ἰ-
ουδαίων εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν, δὲν
ἦτον ἀκριβής. Ὅσον διὰ τὸ τελευταῖον δὲν δύ-
ναται τις ἐλλόγως νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ ἀνευ ἰσχυ-
ρῶν ἀποδείξεων· διότι δὲν δύναται τις νὰ ὑπο-
θέσῃ, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἀκριβολόγοι καθ' ὅλας τῶν
τάς τελετάς, παρημέλησαν νὰ πληροφορηθῶσι πε-
ρὶ πράγματος τόσοσιν οὐσιώδους. Εἶχον περὶ αὐ-
τοῦ ὅλα τὰ μέσα, ἢ ἀφ' αὐτῶν ἢ ἀπὸ τῶν ξένων
Μαθηματικῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολυάριθμοι, ἐξαι-
ρέτως εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐγγὺς αὐτῶν τῶν Ἰου-
δαίων.

Ἡ πιστότης καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τῶν ἀστρονό-

(1) Ἰδ. τοὺς τετυπωμένους πίνακας εἰς τὸ τέλος τῆς Ἱε-
ρᾶς Γραφῆς τοῦ Βιτρέ. σελ. 51. καὶ Τοῦν: Ἀρμον. σημ. σελ. 148.

μων (1) τοὺς ὁποίους μετεχειρίσθησαν, δι' αὐτοὺς τοὺς ὑπολογισμοὺς ὁ Π. Λανσελώ καὶ ὁ Κ. Τοῦνάρδ δὲν δύνανται νὰ ἦναι ὑποπτοί. Δίναται τις νὰ ἐξετάσῃ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοὺς καὶ τὰς ἀποδείξεις τῶν αὐτῶν εἶναι δριμύσια.

Ἄν τὸ κείμενον τῶν Εὐαγγελιστῶν ἦτο σαφές καὶ ὠρισμένον, ὥστε ν' ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐώρτασε τὸ τελευταῖον Πάσχα, ὀλίγον ἤθελα φροντίσει περὶ τῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἀστρονόμων· οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι δὲν ἤθελον μὲ προξενήσει τὴν ἐλαχίστην ἐντύπωσιν, καὶ χωρὶς νὰ διστάξω ἤθελα παραβλέψῃ τὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀποδιδομένην ὀλίγην ἀκρίβειαν, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες κατ' ἐκτῶν, οὔτε κείμενον ὠρισμένον, οὔτε ἄλλον τινὰ λόγον διὰ νὰ τοὺς ἐπιπλήξωμεν, δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς κατηγορῶμεν ὅτι δὲν ἐπροσδιώρισαν ἀκριβῶς τὸ ἔτος αὐτὸ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα.

Ὅσον δὲ διὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύναται τις ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ τὸ τριακοστὸν τρίτον τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Πρόδρομος Ἰωάννης ἤρχισε τὴν ἀποστολήν του τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου (2)· τὸ ἔτος αὐτὸ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ εἰκοστὸν ὄγδρον τοῦ Σωτῆρος· Ὁ Ἰησοῦς ἐβαπτίσθη μετὰ καιρὸν τινα ἀφ' οὗ οὗτος ὁ ἅγιος Προφήτης καὶ Πρόδρομος ἤρχισε τὴν διδασχὴν του· (1) Κύριός ἡμῶν ἐδίδαξε τουλάχιστον δύο ἔτη καὶ ἡμισυ μετὰ τὸ βάπτισμά του. Ὁ

Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης (1) σημειοῖ σαφῶς δύο Πάσχα χωρὶς νὰ συναριθμῇ ἐκεῖνο τοῦ θανάτου του (2). Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἰ. Χρ. ἀπέθανε πρὸ τοῦ τριακοστοῦ πρώτου Σωτηρίου ἔτους.

Ἀπέθανεν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Πιλάτου· Ὁ Πιλάτος ἐζώσθη ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Τιβερίου. Ὁ Τιβέριος ἀπέθανε βεβαίως τὸ τριακοστὸν ἑβδομον ἔτος, ἀνάγκη πᾶσα νὰ θέσωμεν τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ τριακοστοῦ πρώτου καὶ τριακοστοῦ ἑβδόμου Σωτηρίου ἔτους. Ἄλλ' ἐκ πάντων αὐτῶν τῶν ἐτῶν δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος ὅπου τὸ Πάσχα ἐδύνατο νὰ γίνῃ τὴν Πέμπτην, ἢ τὴν Παρασκευὴν, ἰδ' τοῦ Νισάν. Πρέπει λοιπὸν ἀναγκαίως νὰ θέσωμεν τὸ τελευταῖον Πάσχα εἰς αὐτὸ τὸ ἔτος· ἴδε διεξοδικώτερον περὶ τούτου τὸν Π. Λαμί καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Κ. Βουλγιώ, εἰς τοὺς λόγους τοῦ Κ. Τοῦνάρδ εἰς τὴν ἀρμονίαν τῶν Εὐαγγελίων (3). Κατὰ δὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς, περὶ ὧν ἐρρήθη, τὸ Πάσχα ἔμελλε νὰ συμπέσῃ τὴν Παρασκευὴν ἰδ' τοῦ Νισάν εἰς αὐτὸ τὸ ἔτος τριακοστὸν τρίτον τοῦ Σωτῆρος. Αὕτῃ εἶναι λοιπὸν ἡ ἀληθὴς ἐποχὴ τοῦ Πάσχα, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Ἄν καὶ τὸ ἡμέτερον σύστημα δὲν ἦναι ἐκείνο, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖται γενικώτερον ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, μ' ὄλον τοῦτο ἔλαβεν ὑπερασπιστάς, καὶ

(1) Λέ—Φέβρε καὶ Βουλγιώ Παῦλ. Μιδελβοῦργ.

(2) Λευκ. γ'. 1.

(1) Ἰωάν. β'. 13. ς'. 4.

(2) Ἰωάν. ια'. 55. ιβ'. 1. ιγ'. 1.

(3) Τοῦν. Ἄρμ. σελ. 83. καὶ ἐν σημ. 148. 149.

ἄνδρας, οἵτινες τὸ ἐνέκριναν· καὶ μετὰ τὴν δόξαν τὴν θέλουσαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐποίησε τὸ νομικὸν Πάσχα μετὰ τοὺς Ἀποστόλους του, δὲν εἶναι κἀνὲν ἄλλο, τὸ ὅποιον νὰ ἔλαβε μεγαλητέραν ἀποδοχὴν, ὅσον τὸ ἡμέτερον· οὐδ' ἄλλο κἀνὲν θεμελιούται εἰς τὴν αὐθεντίαν, ὅσον αὐτὸ. Δὲν ἀναφέρω ἐνταῦθα τὴν δόξαν τοῦ θείου Χρυσοστόμου, ὅστις ἐνόμισεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἔκαμε τὸ τελευταῖον Πάσχα, ἀλλ' ὅχι καὶ οἱ Ἰερεῖς, οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, οἵτινες κατεδίωξαν τὸν θάνατόν του. Ὁ Θεὸς Πατὴρ νομίζει, ὅτι ἡ μανία των καὶ ἡ κακία των δὲν τοῖς ἐπέτρεψαν νὰ ἐκπληρώσωσιν αὐτὸ τὸ χρέος τὴν διατεταγμένην ἡμέραν, ἀλλ' ὅτι τὸ ἀνέβαλον τὴν ἐπιούσαν. Ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς δόξης δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν οὐδὲν χρήσιμον· σημειῶ ὅμως, ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἐφάνη τόσον σαφὲς εἰς τὸν θεῖον αὐτὸν Διδάσκαλον, ὥστε ἐνόμισεν, ὅτι δὲν δύναται κατ' ἄλλον τρόπον νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, εἰμὴ λέγων τοῦλάχιστον, ὅτι οἱ καταδιώκται τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔκαμαν τὸ Πάσχα τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του.

Βίκτωρ ὁ Ἀντιοχεὺς (1) ὅστις ἠκμαζε τὸν πέμπτον αἰῶνα, διότι ἀναφέρει τὸν θεῖον Χρυσόστομον

(1) Σειρὰ εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ιδ'. 1. Κωδ. Βασ. 1508. καὶ 437. παρὰ τῷ Τουνάρδ Ἀρμον. σημ. σελ. 151. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ μηνί, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἀληθινὸν Πάσχα ἔδει τυθῆναι. Ὁ αὐτὸς εἰς τὸ κατὰ Μάρκ. ιδ'. 13. τὸ πρὸς σέ ποιῶ τὸ Πάσχα, δύναται δὲ ταῦτα τὴν Παρασκευὴν τοῦ Πάσχα δηλοῦν, οὐ τὴν βρῶσιν, ἐγρῆν γὰρ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ὥραν τὸ τε τυπικὸν Πάσχα, καὶ τὸ ἀληθὲς ἐπιτελεσθῆναι.

ὡς ζῶντα, λέγει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἀπεφάνισαν νὰ συλλάβωσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ πρὸ τοῦ Πάθους του, ἤγουν τὴν Τετάρτην· διότι ἐμελλε τὴν ιδ'. τοῦ πρώτου μηνὸς ὁ ἀληθὴς ἄμνος νὰ θυσιασθῇ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Προσθέτει ὅτι, ὁπότεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος εἶπε «πρὸς σέ ποιῶ τὸ Πάσχα» αὐτὸ δύναται νὰ σημαίνει, οὐχὶ τὴν βρῶσιν, ἀλλὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ Πάσχα· διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει φανερά, ὅτι τὴν ἡμέραν τοῦ Πάθους, οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶχον ἀκόμη φάγει τὸ Πάσχα· ἔπρεπε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸ τυπικὸν Πάσχα νὰ σφαγῆ εἰς τὸν Ναόν, καὶ ὁ ἀληθὴς ἄμνος νὰ θυσιασθῇ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

Ὁ Ἀπολλινάριος (1) ἀπεφάνθη ἐπίσης ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτῆς· σημειοῖ, ὅτι καλῶς εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν ἦτον ἀκόμη τὸ Πάσχα. « Πρὸ δὲ » τῆς ἐσρτῆς τοῦ Πάσχα, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ὥρα... ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς. Καὶ δεῖπνου γενομένου » (2). Τὸ Πάσχα λοιπὸν δὲν εἶχεν ἀκόμη φαγῶθῃ· ἐμελλον νὰ τὸ φάγωσιν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, καθ' ὃν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ

(1) Σειρὰ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν. 14. 28. Κωδ. Βασιλ. 247. Ἔστιν οὖν ὑπολαβεῖν καὶ περὶ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν, ὅτι πρώτην τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ ἀζύμων καλοῦσι, τοῦτ' ἔστι τὴν τρισκαιδεκάτην, καὶ ὅτι προητοιμάσθη μὲν κατ' αὐτούς ἐν ταύτῃ τὸ Πάσχα ὑπὸ τῶν Μαθητῶν, τὸ δὲ δεῖπνον οὐκ ἦν ἢ τοῦ Πάσχα βρῶσις.

(2) Ἰωάν. ιγ'. 1—2.

Ἀληθῆς ἀμνός τοῦ Πάσχα, ἔμελλε νὰ τελειώσῃ τὴν θυσίαν του. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν, προσθέτει αὐτός, ὅτι, ὅταν οἱ Εὐαγγελισταὶ εἶπον, ὅτι τὴν πρώτην τῶν ἀζύμων ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς του, διὰ νὰ τὸν ἐτοιμάσωσιν οἰκίαν, ὀφείλομεν νὰ ἐννοῶμεν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων ἡμέραν ἡγουν τὴν εἴ. τοῦ μηνός, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Ἀπόστολοι ἠτοίμασαν τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸ δεῖπνον δὲν ἦτον ἐκεῖνο τοῦ Πάσχα. Οὕτω πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμεν, διὰ νὰ συμφωνήσωμεν τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην μὲ τοὺς λοιποὺς Εὐαγγελιστάς, καὶ τῶν ὄντι ὁ ἄγιος Ματθαῖος τὸ παρενδρίζει, ὅταν διηγῆται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει εἰς τοὺς μαθητάς του « οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται κ.τ.λ. » εἰς τρόπον ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐσταυρώθη εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν καθ' ὃν τὸ Πάσχα ἐθυσιαζέτο.

Οἱ Ἅγιοι Ἐπιφάνιος (1) ὑποθέτει, ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐπρόλαβον δύο ἡμέρας τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐώρτασε μετ' αὐτῶν· ἀλλ' οἱ μᾶλλον πεπαιδευμένοι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀνέδαλον μέχρι τῆς Παρασκευῆς. Δὲν ἐγκρίνομεν ποσῶς δόξαν τόσον παράδοξον· ἀλλ' αὐτὸ δεικνύει πάντοτε τὴν ἀμηχανίαν εἰς τὴν ὁποίαν οἱ παλαιοὶ εὗρέθησαν, βουλόμενοι νὰ συμφωνήσωσι τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην μὲ τοὺς λοιποὺς Εὐαγγελιστάς. Οἱ Κασαβουῶνος (2), ὁ Π. Πετῶ (3)

(1) Εἰς τὸ περὶ αἱρέσεων 52 — Ὁμοίως καὶ ὁ Πετῶ ἐν ταῖς εἰς τὸν Ἐπιφάνιον σημειώσεσιν αὐτοῦ.

(2) Κασαβουῶν. Γυμνάσιον. 17. σημ. 24.

(3) Πετῶ περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Καιροῦ κεφ. ιε.

καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Π. Λαμί ἀνέφερον χωρίον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν χρονικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας (1), καὶ τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται εἰς τὸν Πέτρον Ἐπίσκοπον αὐτῆς τῆς Πόλεως, ὅστις λέγει, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς του δὲν ἔφαγε τὸν ἀμνὸν τοῦ Πάσχα, ἀλλ' ὅτι ἐθυσιασθη αὐτός ὁ ἴδιος καθ' ἣν ὥραν ἔοφαζον αὐτὸν τὸν ἀμνὸν τοῦ Πάσχα εἰς τὸν Ναόν.

Οὗτος ὁ Συγγραφεὺς, ἢ ἐκεῖνος τῶν χρονικῶν, διὰ νὰ δώσῃ αὐθεντίαν εἰς αὐτὴν τὴν δόξαν, ἀναφέρει ἐν τεμάχιον τοῦ Ἁγίου Ἰππολύτου Μάρτυρος Ἐπισκόπου τοῦ Πόρτου τῆς Ἰταλίας (*), ἐξηγούμενον ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ ἐπιγραφομένου κατὰ τῶν Αἱρέσεων, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ νὰ καταστρέψῃ ἐκ θεμελίων τὴν δόξαν τῶν Τεσσα-

(1) Πέτρος Ἀλεξανδρεὺς, προλεγόμενα εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπεὶ δὲ ἐκήρυξεν, οὐκ ἔφαγε τὸν ἀμνόν, ἀλλ' αὐτὸς ἔπαθεν ὡς ἀληθινὸς ἀμνός ἐν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ... ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ ἐν ἣ ἔμελλον οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑσπέραν ἐσθίειν τὸ Πάσχα, ἐσαυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, θῦμα γενόμενος τοῖς μέλλουσι καταλήψεσθαι κ.τ.λ.

(*) Οἱ Ἅγιοι Ἰππολύτος ἦν θει τὸν Γ'. αἰῶνα ὅστις ἀφ' οὗ ἐπλούτισε τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὰ συγγράμματά του, τὴν ἐπλούτισε καὶ μὲ τὸ ἴδιόν του αἷμα, μαρτυρήσας περὶ τὸ 230. ἔτος. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Σεβήρου, οἱ μὲν θέλουσιν ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν Ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἀραβίαν, οἱ δὲ εἰς τὸ Πόρτο τῆς Ἰταλίας. ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ ἅγ. Ἰερώνυμος ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν μεγάλον ἀριθμὸν Συγγραμμάτων ἐξ ὧν δὲν σώζονται εἰμὴ τινα ἀποσπάσματα καὶ Σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἴδε Μορέρ Σ. Μ.

ρασκαϊδεκατιτῶν (*) οἵτινες συλλογίζονται οὕτως. Οἱ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔκαμε τὸ Πάσχα τὴν ιδ' τῆς Σηλήνης· ὀφείλω λοιπὸν νὰ τὸ κάμω κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν· ὑποστηρίζει ὁ Συγγραφεὺς, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔφαγε τὸ νομικὸν Πάσχα εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πάθους του· διότι ἦτον αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ ἀληθινὸν Πάσχα, ὅστις ἐθυσιάσθη εἰς τὴν ὥραν καθ' ἣν εἶχε προῤῥηθῆ. Ἀναφέρεισι προσέτι ἐν ἄλλο χωρίον τοῦ βιβλίου τοῦ Πάσχα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως τὸ ὁποῖον λέγει τὸ αὐτό.

Εἰς τὰ αὐτὰ προλεγόμενα ἀναγινώσκειται ἐν χωρίον τοῦ Ἀπολλιναρίου Ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως (1) ὅστις ἀποδοκιμάζει τὴν δόξαν ἐκείνων, οἵτινες νομίζουσιν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφαγε τὸ Πάσχα μετὰ τοὺς μαθητάς του τὴν ιδ' τοῦ μηνός. Τέλος βλέπει τις ἐκεῖ ἄλλο χωρίον, τὸ ὁποῖον ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Κλήμεντα Ἀλεξανδρέα (2), ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι μετὰ βεβαιότητος τοῦ Συγγραφέως εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται· αὐτὸς ὑποθέτει, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι

(*) Τεσσαρασκαϊδεκατίας ὠνόμασαν κατὰ τὸν Β' αἰῶνα τοὺς ἔσοι τῶν Χριστιανῶν ἤθελον νὰ ἐορτάζωσι, κατὰ μίμησιν τῶν Ἰουδαίων, τὸ Πάσχα τὴν ιδ' τῆς Σηλήνης τοῦ Μαρτίου, ἐν οἰαδήποτε ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἤθελον ἐμπέσει. Ἐπιφ. αἴρ. 50. Σ. Μ.

(1) Ἐπιστολ. ς'. Η. ιδ' τοῦ ἀληθινοῦ τοῦ Κυρ. Πάτχα ἡ θυσία ἡ Μεγάλη, ὁ ἀντί ἀμνοῦ Παῖς Θεοῦ κ.τ.λ.

(2) Σελ. 7. τοῖς μὲν παρεληλυθόσιν ἔτεσι τὸ θυόμενον πρὸς Ἰουδαίων ἤσθιεν, ἐορτάζων ὁ Κύριος Πάσχα· ἐπεὶ δὲ ἐκήρυξεν αὐτὸς ὡς τὸ Πάσχα ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος, αὐτίκα ἐδίδαξε τοὺς Μαθητάς τοῦ τύπου τὸ μυστήριον τῆς ιγ'.

ἠτοίμασαν τὸ Πάσχα, ἀλλ' ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν τὸ ἔφαγε καὶ ὅτι ἐθυσιάσθη ὡς ὁ ἀληθὴς ἀμνός, τοῦ ὁποῖου ὁ τῶν Ἰουδαίων ἀμνὸς ἦτον ὁ τύπος. Συμφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι τὰ χωρία αὐτὰ δὲν εἶναι τῶν συγγραφέων ἐκείνων, τῶν ὁποίων φέρουσι τὸ ὄνομα, ἀλλ' εἶναι παλαιὰ, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον ἐπίσημα, ὅσον αὐτὰ ἐγείναν ἐπὶ τούτου κατὰ τῶν Τεσσαρασκαϊδεκατιτῶν.

Οἱ Συγγραφεὺς τῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, σύγγραμμα τὸ ὁποῖον ἐτυπώθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου τοῦ Μάρτυρος, λέγει ρητῶς (ἐρωτ. 65), ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανε καὶ κατεδικάσθη τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς ἢ τῆς προετοιμασίας τοῦ Πάσχα. Οἱ Φιλόπονος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὸ 604. ἐπὶ Φωκᾶ, διεπραγματεύθη ἐπὶ τούτῳ αὐτὴν τὴν συζήτησιν, καὶ ὑποστηρίζει ἰσχυρῶς τὴν δόξαν τὴν θέλουσαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔκαμε τὸ Πάσχα τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς του. Οἱ Φώτιος (1) ὁμιλῶν περὶ τοῦ Μητροδώρου καὶ δύο ἄλλων συγγραφέων, συγγραψάντων διαπραγματεύσεις κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν τεσσαρασκαϊδεκατιτῶν, ἀναφέρει, ὅτι ἡ δόξα αὕτη ἦτο παραδεδεγμένη ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων. Οἱ Θεοφύλακτος καὶ ὁ Εὐθύμιος μαρτυροῦσιν, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τῶν ἦσαν ἄνθρωποι οἵτινες δὲν ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔκαμε τὸ Πάσχα τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του. Οἱ ἴδιοι Φώτιος λέγει, ὅτι εἶναι ὑπόθεσις, ἣτις πρέπει νὰ ἐξετασθῆ.—

Εἰς τὴν Νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ

(1) Μητροδώρος καὶ δύο ἀνώνυμοι παρὰ Φωτίῳ Κωδ. 115. 116.

Δαμασκηνοῦ (1) ἐδημοσίευσαν δύο χωρία, ὑποστηρίζοντα τὴν αὐτὴν δόξαν· εὐρίσκειται προσέτι ἀπόσπασμα ἐνὸς συγγραφέως Γραικοῦ (2), ὅστις λαμβάνων τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, λέγει, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἔκαμε τὸν μυστικὸν δεῖπνον τὴν Πέμπτην τὴν ἕκτην ὥραν τῆς ἑσπέρας, ἀλλ' ὅτι τὰ ἄζυμα δὲν ἤρχιζον εἰμὴ τὴν Παρασκευὴν, ὁπότε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτον εἰς τὸν τάφον. Εὐθύμιος ὁ Ζυγαβηνὸς ἀνατολικὸς ὀρθόδοξος (*) ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπρόλαβε μίαν ἡμέραν τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα, καὶ ὅτι τὸ ἔκαμε τὴν Πέμπτην, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Ἰουδαῖοι δὲν τὸ ἔκαμον παρὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, ὅτι μετεχειρίσθη ἄζυμα, ὅταν ἔφαγε τὸν ἀμνὸν τοῦ Πάσχα, καὶ ὅτι ἔλαβε συνήθη ἄρτον ἡγουν ἐνζυμον, ὁπότεν ἠθέλησε νὰ συστήσῃ τὸ μυστήριον τοῦ σώματός του καὶ τοῦ αἵματός του. Ὁ Κασαβουῶνος ἀναφέρει ἐπίσης τὸν Κεδρηνὸν λέγοντα, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν δὲν ἐώρτασε τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα, τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, καὶ ὅτι ἐπαρκέσθη εἰς τὸ νέον Πάσχα, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦτον ὁ θεμελιωτὴς καὶ τὸ ὑῦμα.

Πέτρος ὁ Ἀντιοχεὺς εἰς τὴν ἐπιστολὴν του (3)

(1) Ἰδ. νέαν ἔκδοσιν, τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Τ. ἀ. σελ. 647. 648.

(2) Διατριβὴ περὶ τῶν ἀζύμων σελ. 12.

(*) Ἐνταῦθα ὁ Συγγραφεὺς, καθ' ὅτι Δυτικὸς ἐπωνομάζει τὸν Ζυγαβηνὸν Σχισματικόν, ἐπίθετον τὸ ὁποῖον ἀρέσκονται οἱ Δυτικοί, οἱ οὕτως Σχισματικοί, νὰ δίδωσι ὄριον εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Σ. Μ.

(3) Παρὰ Μιχαὴλ Λεξὸν διατριβὴ Τ. ἀ. Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ σελ. 72. « τὰ γὰρ ἱε. ἄζυμα τῆς Σελήνης γίνεσθαι νομοθετημένον ἦν· Τῇ δὲ ἱδ'. ἀμνὸν καὶ μόνον θύεσθαι.

πρὸς τὸν Δομνικὸν τὸν Πατριάρχην τοῦ Γράδου (Grado) (1) ἐπίθεται αὐτὴν τὴν δόξαν διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν δὲν μετεχειρίσθη ποσῶς ἄρτον ἄζυμον εἰς τὴν σύστασιν τῆς θείας Εὐχαριστίας· διότι, λέγει αὐτὸς, ὅτι δὲν ἦτον, εἰμὴ ἡ ἱγ'. ἡμέρα τῆς Σελήνης· καὶ ὅτι ὁ ἀμνὸς δὲν ἐπρώγετο, εἰμὴ τὴν ἱδ'. καὶ ὅτι τὰ ἄζυμα δὲν ἦσαν διωρισμένα, παρὰ διὰ τὴν ἱε. Δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν εἰς αὐτὰς τὰς μαρτυρίας καὶ ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων (2) οἱ ὁποῖοι λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσιν υἱὸν τοῦ Πανθήρος καὶ τῆς Σατδὰς ἐσταυρώθη εἰς τὴν Δύδδαν, ἢ Διόσπολιν, ἐπὶ τῇ ἀποφάσει τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου, τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα.

Ὁ Τερτουλλιανὸς (3) μεταξὺ τῶν πατέρων τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας, εἶναι ὅλως τῆς ἡμετέρας δόξης. Αὐτὸς λέγει ὅτι τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐτελείωσε τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἀζύμων, καθ' ἣν ὁ Μωϋσῆς εἶχε διατάξει νὰ σφάζωσι τὸν ἀμνὸν τοῦ Πάσχα τὸ ἑσπέρα· Itaque omnis Synagoga fi

(1) Γράδος, πόλις, κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, οὐ πολὺ μακρὰν ἀπέχουσα τῆς Τεργέστης Σ. Μ.

(2) Ταλμούτιοι. περὶ τοῦ Συνεδρίου.

(3) Ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἰουδαίων βιβλίῳ κεφ. Η'. Quae Passio perfecta est die Octavo Kalend. April. die primo azy-morum, quo agnum ut occiderent ad vesperam, a Moyse fuerat imperatum. Itaque omnis Synagoga filiorum Israel illum interfecit. Τουτέστι τὸ πάθος αὐτὸ ἐξετελέσθη τῇ πρὸ ὀκτώ Καλανδῶν Ἀπριλ. τῇ πρώτῃ τῶν ἀζύμων, ἐν ἣ ὁ Μωϋσῆς εἶχε διατάξει, νὰ σφάζωσι τὸν ἀμνὸν πρὸς τὸ ἑσπέρας· Διὸ πᾶσα ἡ συναγωγὴ υἱῶν Ἰσραὴλ ἐθύσαν αὐτὸν—

liorum Israel illum interfecit » Δι' αὐτῶν τῶν τελευταίων λέξεων ὑπαινίττεται ἐκείνας τοῦ Μωϋσέως (1) καὶ παρενείρει, ὅτι ὅλοι οἱ Ἰσραηλίται συνέδραμον εἰς τὴν θυσίαν τοῦ ἀληθοῦς ἀμνοῦ, ζητοῦντες τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ θανατοῦντές τον εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἐμελλον νὰ σφάξωσι τὸν τυπικὸν ἀμνὸν εἰς τὸν Ναόν.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν ἐρωτήσεων περὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, τὸν ὁποῖον ὑποθέτουσιν, ὅτι εἶναι ὁ Ἰλάριος Διάκονος (2) τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Λιβερίου Πάπα Ῥώμης, προβάλλει ὡς πρᾶγμα κοινῶς παραδεδεγμένον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν· Διατί ὁ Κύριος ἡμῶν ἠθέλησε νὰ σταυρωθῆ εἰς τὴν αὐτὴν ὥραν, καθ' ἣν οἱ Ἰουδαῖοι ἐμελλον νὰ κάμωσι τὸ Πάσχα των; εἰς τὴν ἀπόκρισίν του τὸ ὑποθέττει ὡς ἀναμφίβολον· καὶ εἰς τὴν ἀπόκρισιν τῆς ἐνενηκοστῆς τετάρτης ἐρωτήσεως ἐπαναλέγει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, χωρὶς νὰ δεικνύῃ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν « Vespere enim eadem die Pascha acturi-

(1) Ἐξοδ. 16. 47, Πᾶσα συναγωγὴ υἱῶν Ἰσραὴλ ποιήσει αὐτό.

(2) Ὁ Ἰλάριος οὗτος ἠκμαζε τὸν Δ' αἰῶνα, αὐτὸς ἐστὶν ἡ λη τῷ 354. παρὰ τοῦ Πάπα Λιβερίου εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντῶν εἰς αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν ὑπερασπίσθη μὲ τὸσον ζῆλον τὴν Ὀρθοδοξίαν εἰς τὴν ἐν Μεδιολάνοις σύνοδον, ὥστε ἐξέβαδίσθη καὶ ἐξωρίσθη διὰ προσταγῆς τοῦ αἰρετικοῦ Αὐτοκράτορος Ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀγ. Πούλου, εὑρισκόμενα εἰς τὰ Συγγράμματα τοῦ Ἀγ. Ἀμβροσίου. καὶ αἱ ἐρωτήσεις εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, τὰς ὁποίας βλέπει τις εἰς τὰ τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου Συγγράμματα, ὅρα Μορέρι Σ. Μ.

erant. » (1) Διότι τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐμελλον νὰ ποιήσωσι τὸ Πάσχα.

Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος (2) φαίνεται, ὅτι ἀποδέχεται αὐτὴν τὴν δόξαν, ὅποταν λέγῃ, ὅτι τὸ ἁ. Ἰουδαϊκὸν Πάσχα ἐπανηγυρίσθη, ὅτε οἱ Ἑβραῖοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀλήθεια τῆς ὁποίας αὐτὸ τὸ Πάσχα δὲν ἦτον εἰμὴ ὁ τύπος, ἐξετελέσθη, ὅποταν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤχθη εἰς τὸν Σταυρὸν ὡς ἀμνός, τὸν ὁποῖον ὑπάγουσι νὰ θυσιάσωσιν. Ἀλλ' εἰς τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ἐμμένω, καθ' ὅτι δὲν εἶναι τόσο σαφές.

Σημειῶνω μόνον ἐν γένει, ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας δὲν φαίνονται, ὅτι ἐβάβυναν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ὄταν ἐξηγῶσι τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὁμιλοῦσιν ὡς νὰ ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐφα-

(1) Ἴδε ἐκδοσ. νέαν Ἐρωτ. 55. σελ. 63. καὶ Ἐρωτ. 94. σελ. 85. Quid causæ fuit in illo tempore crucifigi se permitteret Dominus, quo octavo Calendas aprilis Pascha celebraturi erant Judæi? τουτέστιν τίνος ἕνεκεν ὁ Κύριος ἐσυγχώρησε νὰ σταυρωθῆ τῇ πρὸ ὀκτῶ Καλανδῶν ἀπριλίου, ἐν ἣ οἱ Ἰουδαῖοι ἐμελλον νὰ πανηγυρίσωσι τὸ Πάσχα;

(2) Αὐγ. πραγματ. 54. κατὰ Ἰωάν. 1. Tunc primum Pascha celebravit Filius Dei quando ex Aegypto fugientes rubrum mare transierunt. Nunc ergo figura illa prophætica in veritate completa est: cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus ἤγουν τότε ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπανηγύρισε τὸ πρῶτον πάσχα, ὅποταν οἱ Ἰουδαῖοι φεύγοντες ἐξ Αἰγύπτου, διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν· Νῦν δὲ ὁ Προφητικὸς ἐκεῖνος τύπος ἐξεπληρώθη πράγματι, ὅποταν ὁ Χριστὸς ὡς ἀμνός ἀγεται εἰς τὸ θυσιασθῆναι.

γε τὸ Πάσχα μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὡς ὁ θεῖος Χρυσόστομος (1) καὶ ὁ Θεοφύλακτος (2) τὸ ἐκλαμβάνουσι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν, καὶ ὅσον δι' αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (3) «πρώτη τῶν ἀζύμων» τὰς ὑπολαμβάνουσιν, ὡς τὴν ἡμέραν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων. Οἱ Νεώτεροι τόσον ὀλίγον ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἐπέμδωσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς τῆς δυσκολίας, ὥστε μετεχειρίζοντο ὡς αἰρετικούς ἢ φρενοβλαβεῖς, τοὺς ὅσοι ἐτόλμουν τὴν ἐξέτασιν αὐτῆν. Ὁ Βεκιέτος ἐτέθη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ δικαστηρίου τῆς Ἰερῆς ἐξετάσεως, διότι ἐτόλμησε ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν κοινὴν δόξαν. Ὁ Π. Λαμί (4) ὅστις πρῶτος ἐδημοσίευσεν τὸ περὶ τοῦ Πάσχα σύστημά του, ἐδίσταξε πολὺν καιρὸν, ἂν ἐμελλε νὰ φανῆ ὑπερασπιστῆς τοῦ συστήματος τούτου, καὶ δὲν ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ συστήματος, παρὰ ἀφ' ὅτου εἶδεν, ὅτι ὁ Κ. Τοῦνάρδ ἐθεμελίωσε τὴν αὐτὴν δόξαν εἰς τὴν Ἀρμονίαν του, τὴν ὁποίαν ἠτοίμαζε πρὸ πολλοῦ, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν εἶδομεν εἰμὴ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν παραδεχομένων τὴν ἄλλην δόξαν ἂν καὶ μέγας, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ νομίζεται μεγάλης βαρύτητος,

(1) Χρυσόστ. εἰς τὸ κατὰ Ματθ. κς'.

(2) Θεοφύλ. εἰς τὸ κατὰ Ματθ. κς'. καὶ εἰς τὸ κατὰ Λουκ. κἀ. ἰδ. τὴν διατριβὴν περὶ τῶν ἀζύμων, τὴν ὁποίαν ὁ Π. Λακέν, Le Quien, ἐθεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Πρώτου τόμου τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

(3) Ματθ. κς'. 17.

(4) Λαμί ἐπιστολὴ περὶ τοῦ Πάσχα σελ. 26. 27.

μέχρι τοῦδε τὸ ἀντικείμενον δὲν εἶχεν ἐξετασθῆ κατὰ βάθος.

Ἡ παλαιὰ χρῆσις τοῦ ἐνζύμου ἄρτου εἰς τὴν θείαν μυσταγωγίαν εἶναι τὸ τελευταῖον ἐπιχείρημά μας, διὰ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔφαγε τὸ Πάσχα, τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς του. Ἀπαντες συμφωνοῦσιν, ὅτι ἡ χρῆσις αὐτῆ τῶν ἐνζύμων εἶναι ἀρχαιστάτη εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Ἅγιος Ἐπιράνιος (1) σημειοῖ, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι μετεχειρίζοντο ἄζυμα ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἤγουν διαρκούσης τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Ὁ δὲν ὑποθέτει, ὅτι τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ἔτους μετεχειρίζοντο τὸν ἐνζυμον ἄρτον. Οἱ Ἀρμένιοι εἶναι οἱ πρῶτοι τῶν Ἀνατολικῶν, οἵτινες ἀπέρριψαν τὸν ἐνζυμον ἄρτον διὰ νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν ἄζυμον (2). Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος (3) ὅστις ἤκμαζεν ὡς ἐρρέθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἑξδόμου αἰῶνος, μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι τοῦ καιροῦ του, δὲν μετεχειρίζοντο εἰμὴ ἐνζυμον ἄρτον δ' αὖ τὴν θείαν μυσταγωγίαν. ὁ Λουδόλφ (4) ἐπιβεβαιοῖ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα περὶ τῶν σημερινῶν Αἰθιοπῶν, καὶ ὁ Βανσλέβ (5) περὶ τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Ἀβραάμ ὁ Ἐχελένσιος (6) λέγει, ὅτι εἰς τὸν Κανόνα τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ τῶν Νεστοριανῶν ἀναγινώσκουσι «Καὶ λαμβάνων (τουτέστιν ὁ Ἰερεὺς) τὸν ἐνζυμον ἄρτον, τὸν εὐλογεῖ.» κ.τ.λ.

(1) Ἐπιράν. Αἴρεσ. 30.

(2) Διήγησ. περὶ τῶν Ἀρμεν. πράγματων τομ. β'.

(3) Φιλόπον. Πραγματεία περὶ τῶν ἀζύμων.

(4) Λουδόλφ. βιβλ. β'. ἱστορ. Αἰθιοπ. πρόομ. 1. ἀρ. 28.

(5) Βανσλέβ. Vansleb Περιήγησ. τῆς Αἰγύπτου.

(6) Ἐχελένσιος. Echellensis. ἐπιστ. πρὸς τὸν Ἰωάν. Μωρῖν.

Καὶ παρὰ τοῖς σημερινοῖς Ὀρθοδόξοις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὸ πρᾶγμα εἶναι κοινότατον καὶ δὲν δύναται τις ν' ἀποδείξῃ οὔτε τὴν ἀρχὴν, οὔτε τὴν πηγὴν. Ἡ χρῆσις αὕτη ἔχει λοιπὸν τὴν ὑπαρξίν τις ἐκ τῶν πρώτων καιρῶν.

Εἰς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν ὁ Π. Σιρμόνδ (1) καὶ ὁ Καρδινάλιος Βόνας (2) ὑπεστήριξαν, ὅτι εἶχαν μεταχειρισθῆ ἔνζυμα μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος· ὁ Π. Μαβιλλιών (3) ἐνόμισεν ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων ἦτο πολὺ ἀρχαιοτέρα. Θέλει μάλιστα, ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτον ἐν χρῆσει πάντοτε εἰς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν· αὐτὸς βασιζέται ἐπὶ τῆς Μαρτυρίας τοῦ Πάπα Λέοντος Θ' (4), ὅστις ἀποκρινόμενος πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς, προτείνει ὅτι πρὸ χιλίων εἴκοσιν ἐτῶν μετεχειρίζοντο τὰ ἄζυμα, καὶ ὅτι ὅλοι οἱ Μάρτυρες τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας εἶχον τραφῆ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου καὶ τῶν διαφιλονεικήσεων μὲ τοὺς Ἀνατολικούς ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο γενικὴ εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ Ἀλκουῖνος (5) ὁ Ραβάν Μωρ (6) ὁ Ἰσιδώρος (7) ὁ Ἰσπαλίνσιος (8) ὁμιλοῦσι πε-

(1) Σιρμόνδ πραγματεία περὶ τῶν ἀζύμων.

(2) Βόνας περὶ τῶν τῆς Λειτουργίας.

(3) Μαβιλλιών περὶ τοῦ ἐνζύμου καὶ ἀζύμου.

(4) Λέων Θ'. ἐπιστ. 5'. πρὸς τὸν Μιχαὴλ Κηρουλάριον· ὁ αὐτὸς Ἐπιστ. α'.

(5) Ἀλκουῖνος ἐπιστ. 69.

(6) Ραβάν Μωρ = Raban Mare βιβλ. α' περὶ τῶν Κληρικῶν κεφ. 31.

(7) Ἰσιδώρος· Ἰσπαλ. βιβλ. α' περὶ τῶν Ἐκκλ. καθηκόντων.

(8) Ἡ Ἰσπάλη πόλις τῆς Ἰσπανίας· ταυτὸν ὀνομαζομένη Σεβίλλα, Seville Σ. Μ.

ρὶ τούτου, ὡς περὶ πράγματος ἀρχαιοτάτου. Πρέπει ἐν τοσοῦτῳ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι δὲν δύνανται ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως ἀνεκαθὲν καὶ ἀπ' ἀρχῆς.

Μαρτίνος ὁ Πολωνὸς εἰς τὰ χρονικά του, λέγει, ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Α' ὑπῆρξεν ὁ πρώτος, ὅστις ἐπρόσταξε νὰ μεταχειρίζονται τὸν ἐνζυμον ἄρτον. Περίστασις ἣτις δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὰ ψευδῆ θεισπίσματα (Fausses Décrétales) τοῦ Ἰσιδώρου. Οἱ παλαιοὶ Σχολαστικοὶ Θεολόγοι (1) ἔλεγον, ἀλλὰ χωρὶς κάμμιναν βάσιν, τὴν ὁποίαν νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι Πάπας τις Λέων εἶχε διατάξει τὴν χρῆσιν τοῦ ἐνζύμου ἄρτου, διὰ ν' ἀντισταθῆ εἰς τοὺς Ἑβραϊαίους, οἵτινες ἐδιίσχυρίζοντο, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκτελῶσι τὴν θείαν Μυσταγωγίαν μὲ ἄζυμα, ἀλλ' ὅτι ἀφ' οὗ οἱ αἵρετικοὶ οὗτοι ἠρνήσθησαν ἐπανεῖλθεν ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων. Οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀνατολικοὶ (2) διίσχυρίζονται λέγοντες, ὅτι δὲν ἤρχισεν ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων, παρὰ ἐπὶ Καρλομάγνου. Ὁ Ἡγεμὼν οὗτος ἀποκατασταθεὶς κύριος τῆς Ῥώμης διὰ τῶν Βανδάλων Ἀριανῶν εἰσήξε, λέγουσιν αὐτοῖς, τὴν συνήθειαν αὐτήν, ἐγκρίσει τοῦ Πάπα Φήλικος, ὅστις τοὺς ὑπερασπίζετο· ἀλλ' αἱ μαρτυρίαι αὗται δὲν χρῆζουσιν ἀνασκευῆς.

Ὁ Ἀξιοπιστώτερος Συγγραφεὺς, τὸν ὁποῖον ἔχομεν διὰ ν' ἀποδείξωμεν τὴν ἀρχαιότητα τοῦ συνήθους ἄρτου, ἦτοι τοῦ ἐνζύμου, εἰς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου (3) περὶ τῶν Μυστη-

(1) Αλ. Βοναβεντ. Σκότ. — Δουρνάνδ. Θωμάς

(2) Ἐπιφάν. Κωνσταντινουπόλ. καὶ ἄλλοι παρὰ Μιχαὴλ Λεκέον, διατριβὴ περὶ ἀζύμων.

(3) Ἀμβροσ. εἴτε ἄλλος τις βιβλ. 8. περὶ Μυστηρίων κεφ. 4.

ρίων· αὐτὸς ἤκμαζε περὶ τὸν πέμπτον ἢ ἕκτον αἰ-
ῶνα, καὶ λέγει σαφῶς, ὅτι εἰς τὴν Εὐχαριστίαν ἐ-
μεταχειρίζοντο συνήθη ἄρτον (usitatum panem) καὶ
ἀναφέρουσιν (1) χωρίον Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου
Πάπα Ῥώμης (ἦτοι τοῦ διαλόγου), ὅπου ὁ Πάπας
φανερώνει, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία μεταχειρί-
ζεται ἀδιαφόρως ἄρτον ἐνζυμον, ἢ ἄζυμον διὰ
τὴν Εὐχαριστίαν. Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ἀνα-
γινώσκειται εἰς τὰ τυπωμένα συγγράμματα του. Οἱ
Πατέρες τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ Σύνοδοι
ὀμιλοῦν περὶ τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας, ὡς περὶ
ἄρτου συνήθους (2).

Αὐτοὶ δὲν σημειοῦν ποσῶς τὴν ὑποχρέωσιν
τοῦ νὰ μὴ βάλλωσιν εἰς αὐτὸν ζύμην· πράγμα τὸ
ὁποῖον δὲν ἤθελον παραβλέπει νὰ σημειώσωσιν, ἂν
ἤθελον τὸ κρίνει ἀναγκαῖον. Πρὸ τοῦ ἐνδεκάτου
αἰῶνος δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ περὶ τοῦ ἀντικειμένου
τούτου ἐριδῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄν εὐρίσκειται
τι διατεταγμένον περὶ τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας,
εἶναι μόνον τὸ νὰ μὴ προσφέρωσι ποσῶς ἄρτον ῥυ-
παρὸν, μαῦρον καὶ κοινόν· ἤθελον ἄρτον λευκόν,
καθρὸν, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρεσκευασμένον (3). Ἦδη
ἐὰν ἐμεταχειρίζοντο ἄρτον ἐνζυμον, δὲν ἐπίστευον
λοιπὸν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐώρτασε τὸ τελευταί-
ον Πάσχα, διότι δὲν μετεχειρίσθη ἄζυμα.

Δὲν ὀμιλῶ ἐνταῖθα περὶ τῶν λόγων τοῦ προσή-
κοντος, τοὺς ὁποῖους προβάλλουσι διὰ ν' ἀποδειξω-
σιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔμελλε νὰ κάμῃ τὸ
Πάσχα τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς του, διότι

(1) Γρηγόρ. ὁ Διάλογος παρὰ τῷ Δ. Θωμᾷ σειρ. εἰς τὸ
κατὰ Ματθ. κεφ. 26. βιβλ. β'. κατὰ τῆς ἀπάτ. τῶν Γραι-
κῶν. Ἰδ' καὶ Φωτ. Κοιδ. 252. (2) Τερτουλ. βιβλ. β'. κεφ.
5. Αὐγυστ. λόγ. 227. καὶ 229. ἐπιστ. 59. καὶ ἄλλοι σποράδην.

(3) Σύνοδ. Τολεδ. ις'. καν. 4.

ἦλθεν ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ νέον Πάσχα ἀντὶ τοῦ
παλαιοῦ· αὐτὸς ἔμελλε νὰ τελέσῃ τὴν θυσίαν του
εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, καθ' ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἔσφαζον
τὸν ἀμνὸν τοῦ Πάσχα. εἰς τὸν Ναὸν· ἔμελλε νὰ θέ-
σῃ τὴν πραγματικότητά εἰς τὸν τύπον. Οἱ Πατέρες
συχνάκις ἐσημείωσαν αὐτὸν τὸν λόγον, καὶ ὁ Ἅγιος
Εἰρηναῖος (1) λέγει σαφῶς, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπο-
θνήσκων ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἐξεπλήρωσε τὸ Πάσχα.
« Passus est dominus adimplens Pascha. » Ὁ Ὠριγένης,
(2) καὶ ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος (3) ἀναφέροντες αὐτοὺς
τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ « οἴδατε, ὅτι μετὰ
» δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται » τοὺς ἐξηγοῦσι
διὰ τὸ νέον Πάσχα, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν εἶχεν ἐκ-
τελεσθῆ, καὶ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ γίνῃ τότε κατὰ
πρώτην φοράν. Τὰς ἐξηγοῦσι λέγω, διὰ τὸ πραγ-
ματικὸν Πάσχα, τῆς, τοῦ τυπικοῦ Πάσχα, σκιάς
παρελθούσης. « Finem Carnali festivitati volens impone-
re, umbraque transeunte, Paschae reddere veritatem. »
διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τῆς σφα-
γῆς τοῦ ἀμνοῦ, οὗτοι οἱ λόγοι ἂν καὶ πολὺ βάσι-
μοι δὲν εἶναι ἰσχυροὶ, εἰμὴ ἄρ' οὐ καλῶς ἀποδει-
χθῆ τὸ πρᾶγμα, ἢ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικείμε-
νον. Ὅλοι οἱ τοῦ προσήκοντος λόγοι δὲν ἀποφασί-
ζουσι τίποτε περὶ ἀντικειμένου βεββαίου, ἀλλὰ μᾶς
ἐπιτρέπεται νὰ πορισθῶμεν ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν,
βοηθήματα, καὶ νὰ σημειώσωμεν τοὺς φυσικῶς ἐ-
πομένους ἀπὸ ἀντικείμενον καλῶς ἀποδεδειγμένον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ἄφησε τὸ ἐλεύθερον
τοῦ νὰ διαπραγματεύωνται περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης καὶ
ἐπειδὴ αὐτὴ δὲν ὤρισε τίποτε, οὔτε ὑπὲρ, οὔτε κα-
τὰ τοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἐπροβάλαμεν καὶ τὸ
σύστημα αὐτὸ αὐτοὶ ἐκ τοῦ μέσου ὅλας τὰς δυσ-

(1) Εἰρηγ. βιβλ. δ'. κεφ. 23. (2) Ὠριγ. εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν. Γ. γ'.

(3) Ἰερων. εἰς τὸ κατὰ Ματθ. κς'.

κολίας, ἐξηγεῖ τὸ κείμενον τῶν Εὐαγγελιστῶν, τοὺς συμφωνεῖ μεταξύ των, καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς κανὲν ἄτοπον, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐναντίον οὔτε εἰς τοὺς νόμους, οὔτε εἰς τὴν ἱστορίαν, οὔτε εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς χρονολογίας, οὔτε εἰς τὰς συνηθείας τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας συμφωνεῖ μὲ αὐτὰ, περισσότερο παρὰ κανὲν ἄλλο· ἐπειδὴ αὐτὸ θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτατης παραδόσεως τῆς Ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ὀρισθείσης τὴν Κυριακὴν, καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας τῆς Τετάρτης, στρεωθείσης ἐκ τῶν πρώτων αἰῶνων εἰς μνημόσυνον τῆς συνωμοσίας, τὴν ὁποίαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσχημάτισαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἔθους τῆς Ἀσιατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ νῦν ἐκτελεῖ τὴν Θεῖαν Μυσταγωγίαν μὲ ἔνζυμα· ἔθος τὸ ὁποῖον καὶ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία ἠκολούθησε διὰ πολλοὺς αἰῶνας· τέλος ἐπειδὴ ἡ δόξα αὕτη θεμελιούται ἐπὶ τῆς αὐθεντίας πολλῶν παλαιῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἷον τοῦ Τερτουλλιανοῦ καὶ τοῦ Ἰλαρίου τοῦ Διακόνου, καὶ τῶν Συγγραφέων, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν ὑπὸ τὰ ὀνόματα Κλήμεντος καὶ Ἀγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ Φιλοπόπου, Μητροδώρου, Κεδρηνοῦ καὶ τινων ἄλλων μεταξύ τῶν ἀρχαίων, ἐπειδὴ ὁ Βεκιέτος ὁ Κ. Τοῦνάρδ καὶ ὁ Π. Λαμί τὸ ὑπεστήριξαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸ πιστεύουσιν οὔτω, δὲν ἐδυνήθημεν ν' ἀντισταθῶμεν εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἀποδείξεων· καὶ ἀπεφασίσαμεν, νῦν ὑποστηρίξωμεν, ὅτι, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς του δὲν ἔκαμε τὸ νομικὸν Πάσχα, οὔτε μὲ τοὺς λοιποὺς Ἰουδαίους, οὔτε πρὸ αὐτῶν.

Τ Ε Λ Ο Σ !